

N Á R O D O P I S N Á
revue 1-2/94

N Á R O D O P I S N Á

revue ¹⁻²/94

NÁRODOPISNÁ REVUE 1-2/94, ročník IV. - 1994
VYDÁVÁ Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová,
Jan Krist, Anna Mlýnková, Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Miroslav Válka

Šéfredaktor: PhDr. Jan Krist

Tajemnice redakce a sazba: Anna Matyášová

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

ISSN 0862-8351

OBSAH

Komentář k sympóziu	4
Richard Jeřábek: J. F. Svoboda - objevitel Horácka	5
Miroslav Válka: Lidová keramika na Horácku	11
Hana Dvořáková: Horácká hračka ve světle dobové produkce sousedních zemí	17
Jan Trojan: Píseň na českomoravském pomezí. K hudební stránce lidové písně na Horácku	23
Život na Poloninách ve fotografiích Karla Cudlína (Markéta Pavlišťková)	26
Jubilantka Luba Pavlovičová - Baková (Ondrej Demo)	47
Redakce Národopisné revue blahopřeje (Karel Pavlišťík)	49
Vzpomínáme (Karel Pavlišťík)	50
Program "Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska" pokračuje (Jan M. Krist)	50
Svoje jubileum Modrania oslávili sůťažou (Milan Urbanovský)	51
Folklore '94 (Jan M. Krist)	52
Troubsko a oslavy Národopisné výstavy československé (Jan Krist)	53
Tvrdonice 1994 (Jan Krist)	53
Vlčnovská Jízda králů 1994 (Josef Jančář)	55
Křenovice 1994 (Jan Krist)	56
Výstavy lidové architektury a interiérů v muzeích v Čechách v roce 1993 (Lubomír Procházka)	57
O ženské pořádnosti, šťastném domovu a dobrých radách do života čili o "kuchařkách"	
výstava uspořádaná (-mv-)	59
ÚLUV v Horáckém muzeu v Novém Městě (Hana Dvořáková)	60
Česko-francouzské setkání v Praze (Martina Pavlicová)	61
O. Sirovátka: Čítanka české lidové slovesnosti. Z lidových písní, vyprávění, říkadel a her (Jana Pospíšilová)	61
Sborník o hudebním skladateli Aloisu Hábovi (1893-1973) (Dušan Holý)	62
Märchen und Märchenforschung in Europa. Ein Handbuch (Marta Šrámková)	62
Képek a magyarországi cigányság 20. századi történetéből (Hana Beránková)	63
Chvála bláznovství JUDr. Josefa Holcmana ze Skoronic (Karel Pavlišťík)	64
O jednom radostném projektu (Ivo Stolařík)	65
Akademická Nitra 1994 (Josef Jančář)	66
Errata 8 (Richard Jeřábek)	66
Veselý Kopec (Hana Dvořáková)	68
Seznam knih a časopisů z mezinárodní výměny publikací Ústavu lidové kultury ve Strážnici za rok 1993 (Věra Zezulová)	70
Resumé	71

Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity v Brně využívá už po celá desetiletí různé doplňkové formy výuky ve studijních programech denních i dálkových posluchačů. Ke každoročním domácím i zahraničním exkurzím přibýly v posledních letech pravidelné semináře pod názvem Profil národopisné oblasti. Po jednodenním bloku přednášek o vzniku a formování zvoleného regionu a o jeho národopisných zvláštnostech následuje výjezd do terénu zaměřený na pozoruhodné doklady tradiční lidové kultury v přirozeném prostředí, popřípadě v muzejních sbírkách.

Dosud se uskutečnily semináře s exkurzemi o Hané (1992), Valašsku (1993) a Horácku (1994), na jejichž realizaci se vedle pracovníků Ústavu evropské etnologie podíleli též externí učitelé (Hana Dvořáková, Alena Jeřábkové, Miloš Melzer, Oldřich Sirovátka) a další blízcí spolupracovníci (Helena Bočková, Zdenka Jelínková, Věra Kovářů, Miroslava Ludvíková, Běla Minaříková, Lenka Nováková, Marta Šrámková, Jan Trojan, Eva Urbachová).

Čtyři z příspěvků, které odezněly na letošním semináři o Horácku, otiskujeme v Národopisné revui.

JOSEF FRANTIŠEK SVOBODA - OBJEVITEL HORÁCKA (11. 2. 1874 - 28. 4. 1946)
K STÉMU DVACÁTÉMU VÝROČÍ NAROZENÍ

Richard Jeřábek

J. F. Svoboda (1874-1946)

Označení berního úředníka a amatérského národopisce, který veřejně působil až v první polovině našeho století, za objevitele jedné z nejznámějších národopisných oblastí v českých zemích se může jevit jako nadnesené. První charakteristiky Horáků a Horácka sahají přece do doby mnohem časnější, a to do přelomu 18. a 19. století, a pokusy o vymezení Horácka pocházejí z první poloviny 19. století. Zatímco České Horácko se do obecnějšího povědomí dostávalo spíše některými regionálními monografiemi a snahy o stanovení jeho rozsahu a o jeho delimitaci zůstávaly v pozadí odborného zájmu, Moravské Horácko se v konfrontaci s jinými výraznými etnografickými oblastmi na Moravě prezentovalo už kolem poloviny minulého století ve vlastivědných i jazykovědných publikacích a mapách jako celistvá národopisná oblast a její obyvatelé v nich vystupovali jako Horáci, popř. jako čeští Moravané (v dobové

německé terminologii jako Horaken oder Boehmische Maehrer), a takřka současně se vyskytlo též pojmenování Pod horáků, například u Aloise Vojtěcha Šembery v roce 1864. Z kartografického znázornění území obývaného Horáky ve velmi cenné nedatované mapě Josefa Bayera Karte des maehr. schles. Gouvernements tištěné ve Vídni asi v několika vydáních v průběhu dvacátých až čtyřicátých let 19. století nelze zjistit, podle jakých kritérií autor vymezoval lineární hranici oblasti osídlené Horáky, každopádně však jim přisuzoval rozsáhlejší prostor, než jak to činilo pozdější bádání. Pro přesnější představu o Bayerově pojetí oblasti Horácka je třeba uvést, že hranici mezi Horáky a jesenickými Němci na severu a severovýchodě vede až kolem Zábřehu a Šumperka, dále k Uničovu, u Mohelnice do ní zasahuje od západu německé Hřebečsko (s obyvateli pojmenovanými Schoenhengstler) a pak pokračuje dále na jih kolem Litovle, Plumlova, Dědic na Křenovice u Slavkova, jihozápadním směrem přes Těšany a na západ kolem Židlochovic, Pohořelic a Prosiměřic až ke Slavonicím; na východní straně tedy sousedí s Hanou a na jižní straně s pásmem osídleným tehdejšími rakouskými Němci (Oesterreichisch Deutsche oder Thyaner) v jihomoravském Podyjí.

Též jiné pokusy o stanovení rozlohy Horácka s Horáky a Podhorácka s Podhoráky prokazují jistou bezradnost v možnosti využívání směrodatných kritérií. Sám Šembera, opírající se o výskyt rozličných nářečí, nebyl s to oddělit "horáčinu" od hanáckých dialektů a František Bartoš napsal ještě v roce 1895: "počítám Hanáky a Horáky za jeden kmen, rozeznáváje toliko dvojce podřečí." Ani místní znalci učitel Josef Dufek a ředitel gymnázia František Autrata, křížanovský rodák a vrstevník Svobodův, jejichž práce vycházely v letech 1893-1903, nepřispěli nijak výrazně k vymezení Horácka s Podhoráckem, jen druhý z nich odmítl Bartošovo mínění, že "osobitého nářečí horáckého vůbec není, nýbrž že Horáci mluví hanácky"; vyslovil názor, že mluva - v každé osadě trochu jiná - se hanáčtině podobá, ale "ta tím, ona zas něčím jiným se od ní liší - liší se něčím horáckým". Konstatoval také, že "pohraniční kraje horácké dialektem se přibližují mluvě užívané na straně české tak velice, že moravské nářečí jejich lze pokládati za české". Je ovšem třeba brát v úvahu, že do oblasti Podhorácka a Horácka od východu hluboko zasahuje vliv nářečí zvaných dříve hanáckými, dnes poněkud neutrálněji, ale možná přesněji středomoravským i dialekty.

J. F. Svoboda přirozeně znal názor Františka Bartoše, avšak přihlédl k novější verzi jazykové charakteristiky Horácka podle Františka Trávníčka, který označil nářečí této národopisné oblasti za moravsko-české a rozdělil je na tři různorečí, a to severní, východní a západní. Avšak ani s tím se Svoboda nespokojil, protože nářečí považoval sice za velmi důležité, avšak nikoli za jediné kritérium. Razil totiž zásadu, že vymezení oblasti nemůže být ani zeměpisné, ani nahodilé (jako v pracích Bohuslava Pernici), ani politické, nýbrž výhradně národopisné, to jest takové, které je zjevné ze stejných (bylo by však šťastnější říci podobných) projevů lidové kultury, jež jsou výsledkem působení stejných (opět je třeba opravit na podobných) příčin a podmínek. Svoboda tedy na základě těchto měřítek přihlédl k výsledkům kolonizačních procesů, k typům sídel a obydlí, pominul však vědomě jiná odvětví

lidové kultury, která považoval za příliš mladá nebo časně zaniklá, jako například lidový kroj; připadala mu jako nezpůsobilá pro stanovování krajových specifických.

Při formování své představy o rozsahu a hranicích Horácka a Podhorácka si zřejmě počínal empiricky: kromě zjevných stop kolonizačních proudů bral v úvahu celkový ráz lidové kultury v této oblasti, jak ji popsal v četných dílčích příspěvcích, a její výtvarnou stránkou se podrobně obíral v monografii Moravské Horácko, z níž vyšel tiskem jen první sešit "Lidové umění výtvarné" z 3. svazku "Lidové umění a zvykosloví" v edici Národopis lidu česko-slovanského. Územní rozsah Horácka podle představy Svobodovy načrtl vydavatel jeho drobné práce z roku 1939 Moravské Horácko (Stručný národopisný obraz) Vladimír Urbánek, který ji doplnil medailonem J. F. Svobody. Mapka, kterou Urbánek ke stati Svobodově připojil, je ovšem poznamenána dobovou realitou; od severu i od jihu je Horácko okleštěno právě o ta smíšená pásma, od jejichž studia si Svoboda sliboval nabytí zajímavých poznatků o staletých kulturních stycích. V roce 1940 byla okupovaná Velkoněmeckou říší a jižní z nich je na mapce označeno jako Gau Niederdonau. Nicméně je zřejmé Svobodovo vymezení Horácka ohraňovaného od západu českou zemskou hranicí a na moravské straně umělou hranicí s Podhoráckem vedenou od Olešnice na severovýchodě přes Křižanov, Velké Meziříčí a Moravské Budějovice až k Novému Bítovu na jihu; z kompaktního území Horácka je vyčleněn jen jihlavský jazykový ostrov (Iglauer Sprachinsel). Podhorácko má hranici zakreslenou jen na jihovýchodě, dále na východ od Náměšti nad Oslavou, Velké Bíteše, Tišnova a Kunštátu se pak vytrácí, protože podle Svobodova mínění lid žijící v tomto pásmu "liší se nejen mluvou, ale měl docela jiné národopisné podmínky a sám se také nikdy nepovažoval za Horáky, nýbrž za Podhoráky". V tomto Svobodově tvrzení je obsažena jistá nedůslednost; ve zmíněné mapce je totiž podstatná část tohoto území vyznačena jako Podhorácko, v legendě k mapě pojmenované jako západní Podhorácko, ale s materiálem z těchto oblastí Svoboda nakládal v monografii Moravské Horácko. (Mimochodem - z našich terénních poznatků plyne, že obyvatelé Dražanské vrchoviny se sami nazývají jako Horáci - "Horáce", aniž by se tím hlásili k Českomoravskému Horácku; chápou toto pojmenování jako výraz zeměpisné polohy svého kraje a jeho obyvatel.) Právě tady se musím vrátit ke svému staršímu tvrzení, že nářeční hranice mezi Horáckem mluvícím moravsko-českým dialektem a Podhoráckem mluvícím hanácky naznačuje starší situaci, kdy asi na tzv. střední Moravě převládal hanácký element a dominoval také v lidové kultuře. Mám za to, že ve snahách o přesnější delimitaci Horácka a Podhorácka bude třeba brát v úvahu to, že "Haná tvořila od středověku historické a kulturní centrum Moravy a Hanáci představovali dominantní a nejstabilnější složku moravského obyvatelstva" (ES 19, 1987, s. 142), tedy to, že vliv hanáckého nářečí, ale též hanácké regionální kultury sahal v době rozkvětu Hané v 17. - 18. století dál na západ, jak tomu nasvědčuje též známá Mappa geographica specialis terre promissae vulgo sacrae Hannae ještě na počátku 19. století.

Nelze ovšem předpokládat, že by bylo možné rekonstruovat rozhraní Hané a Horácka, resp. Podhorácka s naprostou přesností. Zatím se asi bude národopis přidržovat vymezení a charakteristiky Horácka a Podhorácka podle J. F. Svobody, které je mnohem přesvědčivější, než jen deskriptivní faktografický souhrn Dufkův, povrchní nástin Autratův nebo nepůvodní, zato četné práce Bohuslava Pernici (nenadarmo reagoval na jeho knižní edice velmi příkře jinak tolerantní recenzent Oldřich Sirovátka, když jim vytkl mj. chvat a nekritický postoj a označil je za polovičaté a chudokrevné - ČL 45, 1958, s. 180). Tak tedy zůstává podnes Svobodův odkaz nejspolehlivějším východiskem k dalšímu národopisnému studiu Horácka i Podhorácka, event. Vysočiny či západní Moravy. Pro národopis byl teprve Svoboda skutečným objevitelem Horácka.

Zvlášť výrazně se jeho zásluha o poznání této oblasti, byť jen z jedné stránky, projevila ve zmíněné monografii o lidovém umění výtvarném. Zatímco v předchozích příspěvcích se nepokoušel o formulování obecně platnějších názorů na otázku původu a charakteru jevů lidové kultury, tvoří tato problematika osu jeho monografie z roku 1930 a promítá se také do obsahu stejně starého článku Předmět národopisu, který Svoboda uveřejnil v Národopisném věstníku československém.

Ještě po více než šedesáti letech mohou na čtenáře Svobodových prací působit dojmem jednostrannosti a nevěrohodnosti četné skeptické formulace při hodnocení podílu lidových vrstev na kultuře, která se jim připisuje a nazývá se zpravidla bez rozpaků jako lidová. J. F. Svoboda v souladu s dobovými náhledy uměleckých historiků, u nás především Zdeňka Wirtha, Antonína Matějčka a Václava Mencla, tedy v souladu s obecně rozšířeným reprodukčním směrem, u jehož kolébky stáli Eduard Hoffmann-Krayer a Hans Naumann, má za to, že "široké vrstvy lidové ve skutečnosti netvořily, nýbrž prostě přijímaly ojedinelé i hromadné výtvary jednotlivců" a že "má proto veškeré staré lidové výtvarné umění zásadní rys profesionální a výdělečný". Podle J. F. Svobody, který léta věnoval studiu pramenů "archivní zprávy dokazují, že účast selského lidu za stará v tvorbě byla pouze pasivní; lid ji totiž jenom přijímal a neuplatňoval nijakého vlivu na její provedení." Materiál, na němž se snaží prokázat platnost svých tezí, dělí na lidové práce neřemeslné, lidové umění v řemesle a lidové umění reprodukované, nakonec pak hodnotí význam průmyslových závodů pro lidové umění. Nicméně mu v celku všechna odvětví lidové výtvarné kultury z hlediska inspiračních a tvůrčích podnětů a zdrojů splývají a jeví se mu jako výsledek dlouhodobého a složitého procesu přejímání městské, ba přímo vrchnostenské kultury, která neznala žádných regionálních hranic. Na Horácku "není nic, co by se i jinde nevyskytovalo", píše Svoboda. Dnes víme, že proces vzniku a vývoje toho, co se nepřesně nazývalo lidovým uměním a co raději označujeme za výtvarnou kulturu lidu, není tak přímočarý, jak se zastánci reprodukčního směru domnívali. Dokážeme pochopit důvody, které je vedly k vyslovování krajních názorů, představujících reakci na antikvovaná romantická stanoviska části národopisné veřejnosti, avšak nesdílíme přehnanou nedůvěřivost v tvůrčí potenci příslušníků lidových vrstev.

K tomu, aby Svoboda podpořil své teoretické postoje, shromáždil však vysoký počet kvalitních informací o pramenném materiálu, jehož využíval jako opory pro svá tvrzení. Tak došlo - poněkud paradoxně - k tomu, že Svobodova knižní práce z roku 1930 představuje jednu z nejhodnotnějších sbírek faktografických údajů o výtvarných projevech, které ve své době ještě na Horácku zastihl a mohl o nich získat vědecky relevantní data. Snad až příliš skromně konstatoval, že jeho práce nemůže "býti zatím ničím jiným, než pouhým soupisem." V nekrologu J. F. Svobody ocenil Vilém Pražák jeho pracovní metodu, která pomáhá "určiti materiál dosud neověřený místně i dobově se jménem původce, a že jsou to data nová a spolehlivá", avšak má za to, že jeho základní zřetel zastínil "lepší pochopení novějších směrů se stanoviska sociologicko-funkčního a psychologického", "avšak tato reakce archivního badatele byla zdravá a plodná, neboť znemožňovala národopisným diletantům vykládati vznik určitých forem lidových tradic jen jako dílo prastaré národní kolektivity, aniž to bylo vědecky podloženo." Tento rys Svobodovy práce správně postihl už mnohem dříve Jiří Horák, který v roce 1933 napsal, že Svoboda "založil své dílo na bádání archivním tak důkladným, že jeho dílo vyniká nade všechny monografie oblastní rozsahem a pevností historické základny ... jedině tato cesta vede k cíli a zásluhou J. F. Svobody zůstává, že této metody po prvé užil v rozsáhlém měřítku díla monumentálního". Spolu s četnými dalšími pracemi vytváří Svobodova monografie znamenité východisko pro studium mnohých složek lidové výtvarné kultury na Horácku, které jejím prostřednictvím objevil pro vědecký národopis. Bohužel se podnes nenašel nikdo z jeho krajanů, který by na této bázi vytvořil nový a dnes už přirozeně modernější syntetický obraz Horácka a jeho lidové a zlidovělé kultury. Na nového Svobodu Horácko dosud marně čeká a než se dočká, bude už možná poněkud pozdě.

Literatura:

J. F. Svoboda: Předmět národopisu (Časový námět k věcné diskusi). Národopisný věstník československý 23, 1930, s. 138-142. - J. F. Svoboda: Lidové umění výtvarné (Kritická studie srovnávací). In: Moravské Horácko sv. 3, sešit 1. Praha 1930. - J. F. Svoboda: Zvoničky na moravském Horácku. Praha 1932. - J. F. Svoboda: Moravské Horácko (Stručný národopisný obraz). Helenín u Jihlavy 1940 (na s. 17-24 V. Urbánek: Prameny poznání moravského Horácka - se soupisem Svobodových publikovaných prací). - J. Horák: Národopis československý (Přehledný nástin). In: Československá vlastivěda II. Člověk. Praha 1933. - V. Pražák: Za J. F.

Svobodou. Český lid 1, 1946, s. 25-26. - J. Dufek: Naše Horácko jindy a nyní. Velké Meziříčí 1893. - F. Autrata: Moravští Horáci. In: O národních kmenech moravských. Brno 1903, s. 99 - 120. - A. V. Šembera: Základové dialektologie československé. Vídeň 1864. - F. Bartoš: Dialektologie moravská I-II. Brno 1886 a 1895. - F. Trávníček: Moravská nářečí. Praha 1926. - R. Jeřábek: Ethnische und ethnographische Gruppen und Regionen in den böhmischen Ländern (17.-20. Jahrhundert). Ethnologia Slavica 19, 1987, s. 122-164 (k tomu viz Difficile est errata non scribere. Národopisná revue 1/92, s. 46-47).

Veselý Kopec - Herálecká chalupa. Foto M. Plecháčková, 1983

LIDOVÁ KERAMIKA NA HORÁCKU

Miroslav Válka

Řemeslná nebo domácí výroba sice nepatřily k hlavním kritériím, na základě kterých došlo k vymezení jednotlivých národopisných regionů, nicméně i tato produkce měla svá místní specifika a podílela se na formování lokální kultury. Bylo tomu tak i na západní Moravě a v přilehlé části Čech, spojovaných buď do jedné etnografické oblasti s názvem Horácko, nebo oddělovaných s ohledem na historickou hranici mezi Čechami a Moravou do dvou samostatných celků, jako České Horácko a Moravské Horácko. Už jednotný přírodní rámec zdejší krajiny, vytvářený Českomoravskou vrchovinou, přispěl k tomu, že bývalá zemská hranice byla pouze hranicí správní a nikoliv skutečným kulturním předělem. Proto z hlediska tradiční lidové kultury máme před sebou poměrně jednotné, avšak značně rozsáhlé teritorium, vymezené na jihu spíše než státní hranicí s Rakouskem etnickým předělem česko-německým, na severu pak bývalým německým jazykovým ostrovem Hřebečskem (Schönhengst). Další německý jazykový ostrov, jihlavský, ležel asi uprostřed Horácka. Východní a západní hranice Horácka byla víceméně vágní, zejména na straně české. Na Moravě tuto hraniční linii vytváří Podhorácko a Malá Haná, ale snaha o přesnější stanovení jejího průběhu přinesla u různých badatelů odlišné výsledky, proto se v odborné literatuře setkáváme i s obecnějším geografickým označením oblasti jako západní Morava. Původní etnické rozvrstvení obyvatelstva bylo dílem pozdního osídlení Českomoravské vrchoviny, jež spadá vesměs do doby velké středověké kolonizace. Území bylo postupně kolonizováno jednak z nižších poloh domácími českými etnikem, jednak nově příšlým obyvatelstvem z německých zemí a osídlování bylo ukončeno v nejvyšších polohách prakticky až v 18. století během pozdní horské kolonizace, kdy na Novoměstsku vznikají poslední osady sklářů a dělníků, pracujících v železářských hutích a hamrech. Jejich založení souvisí se snahou o zužitkování lesního a přírodního bohatství kraje a s hledáním nových zdrojů obživy v průmyslových podnicích vedle domácí výroby a tradičního zemědělství, pro které zde ostatně nebyly příznivé podmínky. Spolu se zmíněnou výrobou sklářskou a železářskou typická pro Horácko byla především textilní výroba, a to jak její pěstitelská součást - lnářství, tak i zpracovatelská část - přádláctví a tkalcovství, provozované podomácku, řemeslně a od 18. století postupně i průmyslově.

Z řemeslné produkce má na Horácku starou tradici také výroba keramiky. Dostatek vhodných surovin vedl ke zformování keramických aglomerací, jakými byly např. Kunštátsko nebo na české straně Hlinecko a Svratecko. Najdeme zde všechny druhy střepu, které řadíme pod pojem lidová keramika, a to režnou, zakuřovanou nebo glazovanou hrnčinu, zdobené fajánse, rukodělnou bělinu či polokameninu. Jak uvádí přední znalec Horácka J. F. Svoboda, keramická výroba na západní Moravě byla odedávna hojná. Svoboda svým dílem, zj. časopiseckou práci *Lidová keramika západomoravská* (1927), se snažil osvětlit počátky a

historii zdejší keramické produkce, zdokumentovat výrobní profil jednotlivých dílen (Ivančice, Velká Bíteš, Jaroměřice ad.) a zejména najít konkrétní výrobce a jejich práce, protože odmítal tezi o anonymitě lidové kultury a snažil se ukázat, jak se jednotlivé společenské vrstvy navzájem ovlivňovaly. V dosavadním národopisném bádání mu chyběla především periodizace jednotlivých projevů lidové kultury, protože její neměnnost a strnulost, jak v prostoru, tak v čase, je pouze iluzí. Svě obecné postuláty Svoboda uplatnil i v dalších pracech, věnovaných Horácku, zj. v monografii Moravské Horácko. Lidové umění výtvarné (1930), kde najdeme rovněž kapitolu o západomoravské keramické produkci.

Novější keramologické bádání dalo Svobodovi v mnohém za pravdu. Speciálně hrnčinu z oblasti Horácka na základě dochovaného materiálu celkově zpracoval a rozčlenil do jednotlivých výrobních oblastí a okruhů v monografii Lidové hrnčířství v českých zemích (1972) V. Scheufler. Jak je patrné z jeho geografického vymezení keramické výrobní oblasti Českomoravské vrchoviny, nekryjí se její hranice s hranicemi Horácka, stanovenými na základě jiných kritérií, jako je jazyk, oděv nebo dům. Potvrzuje se tak Svobodova myšlenka o iluzivnosti a vágnosti hranic jednotlivých národopisných celků. Tuto keramickou výrobní oblast charakterizuje: 1) množství dochovaných tvarů, shromážděných díky včasnému zájmu sběratelů, 2) delší užívání hrnčiny, ovlivněné chudobou zdejších obyvatel a konečně 3) dlouhé výrobní tradice, přesahující až do meziválečného období.

Na základě konkrétního materiálu zde Scheufler vyděluje tři výrobní okruhy, z nichž nejvýraznější a nejznámější je hlinecká aglomerace se středisky v Hlinsku v Č., Svatce, Svratouchu, Kamenickách a Blatnu. Zásoby keramických jílů, zpracovávaných od středověku, daly vzniknout různorodé produkci i méně obvyklým tvarům, jakými byly např. střešní makovice. Hlinecko-svratecká hrnčina má tmavé glazury a většinou jednoduchý nalepovaný dekor, přímo Svratka byla významným střediskem výroby zakuřovaného nádobí a kachlů. Severovýchodně ležící Česká Třebová je podle Scheuflera střediskem dalšího výrobního okruhu, náležejícího do keramické výrobní oblasti Českomoravské vrchoviny. Česko-třebovskou produkci lze sledovat od poslední třetiny 17. století, kdy vznikaly výrobky zdejšího hrnčíře Jiříka Pivoňky ml., charakteristické bohatou rytou ornamentální výzdobou, figurálními výjevy, cechovními emblémy a humornými nápisy. Vedle toho se zde můžeme setkat i s nalepovaným dekorem nebo nezdobeným režným či zeleně glazovaným zbožím, zhotovovaným až do zániku výroby na počátku našeho století. Českotřebovským výrobním okruhem se z odborného hlediska zabývali Jan Tykač, Jiří Pajer a Karel Severin.

Jihlavský výrobní okruh vytvářely hrnčířské dílny střední části Českomoravské vrchoviny, a to jak na české straně (Polná, Štoky, Pelhřimov, Havl. Brod a Lipnice), tak na straně moravské (Nové Město n. M., Žďár nad Sázavou, Nové Veselí, Brtnice). Přirozeným centrem oblasti už od středověku byla Jihlava, významné královské hornické město. Různé kulturní proudy, které sem přicházely, ovlivnily i keramickou produkci a odtud se šířily do okolních

výrobních středisek. Zdejší hrnčinu charakterizovala převážně zelená glazura a nalepovaný nebo rytý dekor s náboženskými výjevy, pracovními nástroji nebo s rostlinnými motivy. Někde v této oblasti se zhotovovalo i hliněné nádobí, napodobující importovanou boleslavskou kameninu jednak barevností (hnědé a okrové nástřepí), jednak dekorem (nalepovaný, doplněný vyškrabováním). Rozdílný rukopis ukazuje, že tato keramika, Scheuflerem označená jako "kameninová skupina", mohla vznikat v několika dílnách.

Nejjihnější část českého Horácka, okolí Počátek, Kunžaku a Nové Bystřice, Scheufler na základě rozboru zdejší produkce přiřadil do jihočeské výrobní oblasti, považované za vůbec nejvýraznější v českých zemích, a to jak z hlediska provedení výrobků, dochovaných forem, tak i výtvarného projevu. Zatímco novobystřický okruh vykazuje filiace s prostředím rakouským, v Jindřichově Hradci, Počátkách, Dačicích, Slavonicích a Telči musíme hledat dílnu, odkud vycházely charakteristické modré misky s rytým dekorem. Tyto kusy patří v celkové skladbě české lidové hrnčiny k nejdokonalejším. Časově spadají do 2. poloviny 17. století a 1. pol. 18. století a spojují v morfologii a dekoru renesanční a barokní podněty.

Analogicky je řešena situace na jihu moravského Horácka. Hrnčířská střediska v Mor. Budějovicích, Hrotovicích, Jemnici, Dačicích, Slavonicích ad. náležejí do jihomoravské výrobní oblasti stejně jako významná ivančická aglomerace. Středověké tradice, množství dílen a rozsáhlá kvalitní produkce, prodávaná na moravských trzích a dokonce i v Rakousku (Láva), přispěly k tomu, že Ivančice můžeme přiřadit k nejdůležitějším hrnčířským střediskům v českých zemích. Aglomeraci proslavilo zakurované nádobí se slídovým střepem, ale i polévané zboží s kvalitními zelenými a hnědými glazurami.

Stejně tak mimo výrobní oblast Českomoravské vrchoviny klade Scheufler kunštátský okruh. Je rovněž starého, středověkého původu. V 19. století se zformoval do aglomerace, zahrnující vlastní město a okolní vesnice Sychotín, Zbraslavec, Vřesice, Křetín a sahal až k Letavicím a Boskovicím. Všem dílnám byl společný i přechod na výrobu bělniny a polokameniny, který znamenal zachování a udržení výroby i v našem století, když tradiční hrnčina vyšla z obecného užívání. Historii kunštátské keramiky, včetně výrobního sortimentu, technologie a sociálních otázek, vyčerpávajícím způsobem zpracoval Vilém Pražák a publikoval ji v několika časopiseckých studiích.

Vedle hrnčiny se na západní Moravě, v podhůří Vysočiny, zhotovovaly i lidové fajánse, a to od poloviny 18. století. Jen jako krátkou epizodu bez širšího ohlasu můžeme hodnotit působení novokřtěnského keramika v Brtnici po třicetileté válce. Ze západomoravských fajánserských středisek nabyly většího významu v 19. století především Ivančice a Velká Bíteš. Protože jde o zdobenou keramiku, považovanou za významnou součást tradičního lidového umění, dočkala se svého odborného zpracování dříve a důkladněji než užitková hrnčina. Vedle C. Schireka a už zmíněného J. F. Svobody to byli K. Černožský, V. Bělík, V. Šujan a

zejména O. Uhrová. Rozborem zachovalých fajánsí a studiím archiválií, zejména matrik a cechovní agendy, se podařilo zjistit konkrétní výrobce a identifikovat jejich práce.

Z písemných zpráv vyplývá, že nejstarší fajánserské výrobní středisko na západní Moravě musíme hledat v Oslavanech, a to krátce po polovině 18. století. Je spojeno se džbánkařskou rodinou Koppů, z nichž Josef Kopp byl patrně výrobcem džbánu s malbou havíře - štajgra z doby kolem 1780. Koppové dekorovali své zboží barvami vysokého ohně. Významem a rozsahem produkce předčily Oslavany další dvě džbánkařská centra, a to Ivančice a Velká Bíteš, shodou okolností současně důležitá hrnčířská střediska. V Ivančicích se s prvním džbánkařem setkáváme na konci 18. století, ale rozmach výroby nastal až v první polovině století následujícího. Modře malované fajánsové nádobí Norberta Fialy nese na uchu "copánek", charakteristický dekorační prvek a identifikační znak ivančické, potažmo i západomoravské produkce. Jako nejvýznamnějšího ivančického džbánkaře můžeme jmenovat Alberta Hejtmánka. Vyučil se ve Vyškově a v Ivančicích pracoval více jak dvacet let. Z jeho dílny vycházely všechny druhy stolního nádobí, zdobeného modrým malířským dekorem figurálním, květinovým i geometrickým. K rozpoznání a určení Hejtmánkových prací přispěly i tři výrobky, signované jeho monogramem .A.H.

V Hejtmánkově dílně se vyučil i František Zavřel, hlavní představitel džbánkařského řemesla ve Velké Bíteši. Z jeho bohaté, téměř čtyřicetileté produkce zůstalo zachováno mnoho zakázkových kusů, mís, džbánů a koutních hrnců s bohatou figurální výzdobou (nejčastěji světci a poutní typy madon), doplněnou květinovým nebo geometrickým ornamentem. Tyto kusy nesou často i Zavřelovo jméno nebo jeho iniciály spolu s vročením a jménem objednavatele. Zavřelovo dílo zdokumentoval a odborně zpracoval J. F. Svoboda na základě informací jeho syna Jana, posledního bítešského toufara.

Další džbánkařské dílny na jihozápadní Moravě pracovaly v minulém století ještě v Rešicích, Pavlicích a Vevčicích. Samozřejmě, že se na Horácku můžeme setkat i s olomučanskými bělninami a výrobky keramických podniků ze Znojemska.

Shrňme-li své poznatky o lidové keramice z oblasti Horácka, vidíme, že místní tradice spolu s různými kulturními proudy a vlivy vyústily v rozmanitou produkci jak po stránce technologické, tak i výzdobné. Na jedné straně tohoto spektra stojí užité nádobí režné nebo zakuřované, na druhé reprezentativní kusy, určené cechovním organizacím, měšťanům a na venkově pro sváteční chvíle. Hrnčířská výrobní oblast Českomoravské vrchoviny, stanovená V. Scheuflerem, nepokrývá celé území Horácka - na severu, na Českořebovsku byla širší, jižní část byla naopak spojena s výrobní oblastí jihočeskou a jihomoravskou. Džbánkařské řemeslo bylo situováno do podhůří Vysočiny poblíž zdrojů vhodných surovin (Oslavany, Ivančice, Velká Bíteš ad.). Tradiční rukodělná výroba keramiky na Horácku zanikla vesměs na počátku našeho století, pokud hrnčíři a toufaři nepřešli ke kamnářství nebo na výrobu bělniny a polokameniny, jak tomu bylo na Kunštátsku. Tato produkce však postupně nabývala průmyslových forem a dostává se tak mimo náš zájem.

Literatura

V. Scheufler: Lidové hrnčířství v českých zemích, Praha 1972. - J. Pajer a K. Severín: Hrnčíř Jiřík Pivoňka z České Třebové. In: Z minulosti Českořebovska. Česká Třebová, 1988, s. 4-18. - V. Pražák: Kunštátské hrnčířství. Nár. věstník čsl. 33, 1956, s. 207-277. - V. Pražák: Technologie hrnčířské výroby v Kunštátě. Čs. etnografie 8, 1960, s. 371-383; 9, 1961, s. 16-58, 113-134, 235-357. - K. Černohor-

ský: Moravská lidová keramika. Praha (1941). - J. F. Svoboda: Lidová keramika západomoravská. Nár. věstník čsl. 20, 1927, s. 157-167, 233-248, 330-350. - J. F. Svoboda: Moravské Horácko. Lidové umění výtvarné. Praha 1930. - O. Uhrová: Západomoravská keramika. Oslavany, Ivančice, Velká Bíteš, Rešice. Vlast. věstník mor. 26, 1974, s. 288-301. - V. Richter: Výroba habánské keramiky v Brtnici u Jihlavy. Památky archeologické, skup. hist., nová řada 1, 1931, s. 22-23.

Džbán s modrým malířským dekorem - figurální motiv se sv. Josefem, fajáns, F. Zavřel, Velká Bíteš, 1853, v 29 cm, EÚ MZM Brno, foto Z. Ševčík.

Džbán, modrý malířský dekor se zoomorfním motivem, fajáns, západní Morava, I. pol. 19. století, v 23 cm, EÚ MZM Brno, foto Z. Ševčík.

Mísa se zvlňným okrajem, modrý malířský dekor - figurální motiv se sv. Františkou, fajáns, F. Zavřel, V. Bíteš, pol. 19. století, průměr 31 cm, EÚ MZM Brno, foto Z. Ševčík.

HORÁCKÁ HRAČKA VE SVĚTLE DOBOVÉ PRODUKCE SOUSEDNÍCH ZEMÍ

Hana Dvořáková

Při studiu materiálů vážících se k našemu tématu jsme opětovně naráželi na problematiku základního pojmu národopisu - na pojem lidový. Jeho vágnost a obtížnou použitelnost se pokusíme doložit okolnostmi vzniku lidové hračky. V této souvislosti vyvstaly otázky: Jsou lidovými hračkami pouze předměty vyrobené dětmi a lidmi z jejich nejbližšího okolí z běžně dostupných materiálů? Jak dalece jsou lidovými dřevěné soustružené hračky vyráběné zadavatelsky podle katalogových vzorů? A co hračka keramická?

Jeden z našich předních badatelů v tomto oboru Karel Herain soudí, že: "Skutečná lidová hračka nebývala dílem ani výrobců lidových z povolání, ani řemeslníků a nebyla určena na prodej. Pokud nebyla dílem dětským, vznikala v rodině a výhradně pro její potřebu." U hračky, kterou dnes nazýváme lidovou, uznává "lidový základ, protože vyvěrá z lidového pojetí. Přesto však nemůže mít k dětem vztah tak osobitě bezprostřední, poněvadž vzniká jako výtvar z představ všeobecných a má výhradně pozadí hospodářské." Další badatelé, jako např. Helena Johnová či Emanuel Hercík, se takto rigorózně nevyjadřovali.

Naproti tomu rakouští a němečtí národopisci zahrnují pod pojem lidová hračka především výrobky domácího průmyslu a soustřeďují se na rozbor produkce význačných center manufakturní výroby v Bavorsku, v okolí Salcburku, Durynsku, Krušnohoří. Doklady hračky lidové, jak ji vymezuje Herain, se obírají pouze okrajově, jak je to patrné i z výstavních katalogů četných výstav a oblíbených muzeí hraček především v německy mluvících zemích. Domníváme se, že to není způsobeno nezájmem, ale spíše nedostatkem dochovaných předmětů, jejichž životnost končila s koncem hry. Dobrým příkladem je největší rakouská sbírka soustředěná v Muzeu hračky v Salcburku, kde jsou v jedné vitrině vystaveny předměty vzniklé v bezprostřední návaznosti na přírodu a pro něž autor katalogu Volker Kutschera razí název "bio-hračky". Obdobný obraz podávají i naše sbírky, kde jsou rovněž tyto prosté předměty dětské zábavy zastoupeny minimálně.

Ve vztahu k Horácku však tento žánr není podstatný. Nebudeme se zabývat ani hračkou hliněnou, která je zde rovněž zastoupena, ale pokusíme se soustředit na domácí produkci, jejíž výrobky tuto oblast proslavily: na hračku soustruženou.

Dřevěné, soustružené, pestře pomalované panenky, koničky a husaři se stali pro širokou veřejnost jakýmsi synonymem české lidové hračky. V našich zemích byla jejich výroba soustředěna do 2 míst: Skašova u Nepomuku na Plzeňsku a na Českomoravskou vysočinu do okolí Hlinska (Krouna, Dědová, Pustá Rybná, Svratka, Svratouch, Otradová, Kladno). Hračka příbramská se od nich lišila technologickým detailem: soustružený kurpus byl dotvářen nálepy z chlebové hmoty, což figurce propůjčuje určitou oblost. Rovněž tematicky byl zdejší okruh širší (horník, jeptiška, nosítka s madonou) a odrážel tak specifické hornické a poutní zázemí. Na příkladu Příbrami však můžeme sledovat šíření kulturních vlivů ve střední Evropě, kdy havíři putující za prací do Příbrami byli ze svého domácího prostředí obeznámeni s dřevořezbou a s výrobou hraček. Obojí bylo náhradním zdrojem obživy v době stagnace,

kdy práce v dolech ustala. Pro příbramské hračkaře se nově přichozí stali konkurenty. Zajímavé je srovnání produkce Příbrami jako města s hornickým zázemím s Berchtesgadenem, kde tvoří zázemí solné doly: V obou městech vzkvétala podomácká výroba dřevořezb s církevní tematikou, profánní tematika byla zastoupena postavami horníků a výrobou hraček. Tento jev vzájemného prolínání je pro náš prostor typický a setkáváme se s ním i v dalších regionech včetně Horácka, kde došlo k obdobnému pohybu.

Vyvolalo-li jinde zastavení práce v dolech k životu výrobu hraček, tak podobně též úpadek přádláctví a plátenictví na Vysočině vedl ke hledání jiných zdrojů obživy. Výchozí situace, tj. životní podmínky, byly obdobné. Literatura uvádí jako první zmínku o hračkařské výrobě na Horácku zprávu z roku 1833 o založení továrny v Pusté Rybné. Zavedení tovární výroby s několika desítkami zaměstnanců mohlo být v kraji bohatých lesů a s rozšířenou dřevařskou výrobou prvotním impulsem i k výrobě domácké. V archivních dokladech totiž prozatím jiné zprávy o zdejších počátcích hračkařství nebyly nalezeny. Hračkařství se stalo během následujících let renomovaným odvětvím výroby, což dokládá i fakt, že bylo v rámci lidového průmyslu představeno i na velké průmyslové výstavě v roce 1893 v Hlinsku.

Podle ústní tradice se hračkařství na Horácku rozvinulo na popud ze Skašova. Helena Johnová to nepopírá, ale "závislost nelze pokládat za prokázanou." Karel Herain zdůrazňuje impuls zvenčí, a to: "Na základě zavedení domácké práce (výroba nářadí pro domácnost) a v přímé souvislosti s výrobou v sousedním pohraničí." Emanuel Hercík pak uvádí, že "o vzniku výroby lidové hračky na Hlinecku i v Krouné existují legendy, které však nemají žádného podkladu, jsou naivně vymyšlené a v hračkařských střediscích neznámé." Vznik hračkařství pak dává do souvislosti s již provozovanou výrobou dřevěného nářadí pro domácnost.

Budeme asi blíže pravdě, vyjdeme-li v úvahách o vzniku zdejší výroby hraček z životního prostředí Horácka, sociálních podmínek obyvatelstva a skutečnosti, že jednoduchá dřevěná hračka z domácích zdrojů byla v lidovém prostředí známá. Uvědomíme-li si pak, že manufakturní výroba lidových hraček byla již od 16. století v rakouských a německých střediscích pevně zakořeněna a za pomoci dobře organizované obchodní sítě s překladišti a sklady sahala až k nám, lze tedy předpokládat znalost jejich výrobků i v našem prostředí. Distribucí se zabývaly norimberské obchodní firmy, které zprostředkovávaly obchod s lidovou hračkou z okolí Salcburku a z Bavorska. Na zavedených obchodních spojích ležela i česká a moravská města - Plzeň, Č. Budějovice, Brno, Opava a další (rakouský badatel Erich Urbanek uvádí při popisu hračkařské výroby v Hallein, že: "I nadále byly vyráběny hračky pro slovanský a maďarský venkov"). Pro vývoj hračky na Horácku by mohla mít význam skutečnost, že na trase ležela i poněmčená Jihlava (v této souvislosti by bylo zajímavé další studium rakouských pramenů). Existoval zde tedy silný trh a česká hračka se vyvinula v kontextu s ním. Helena Johnová uvádí: "Obě naše centra dřevěné lidové hračky Skašov a Hlinecko, sice mají obdobné tvary a typy výrobků, ale obojí odpovídá dobovému standardu a blíží se i zboží z jiných středoevropských hračkařských center."

Podobné tvarosloví je dáno technikou opracování a platnými vzory, jimiž se naši výrobci museli řídit, chtěli-li obstát v konkurenci s již zavedeným zbožím. Při srovnání některých konkrétních výrobků z různých středisek jsou vzájemné vazby více než zřetelné.

Produkce jednotlivých dílen se lišila tu větším či menším probráním pasu panenky, tvarem kloboučku, nasazením rukou, seřiznutím podkladového prkénka u koníků, husarů. Větší variabilita byla v barevnosti, ale i zde výrobce reagoval na požadavky trhu: např. koník určený na export do Maďarska byl pokryt modrými hvězdami. Johnová cituje, že "pro horácké hračky, zvláště pro koníky z Dědové, je typické, že o realitu vůbec nedbají, naopak. Drobné koničky velmi často natírali na černo nebo v Dědové oblíbenou růzovofialovou barvou." Ovšem i koníci z Berchtesgadenu byli černí a z Hallein červení, ale lišili se tvarem a velikostí. Tzv. "pískaví" koníci z horáckých dílen s píšťalkou místo ohonu byli založeni na stejném principu jako koníci z Viechtau či Sonnebergu. Shodné tvary vykazují židličky a truhličky z Horácka se stejným druhem nábytku pro panenky vyráběného v krušnohorském Seiffenu. Zde ke stejným tvarům vedla racionalizace pracovních úkonů, kdy odštěpováním jednotlivých segmentů z profilované lišty vznikala čela kolébek a opěradla židlí. Barevnost podkladu a dekor však tyto výrobky od sebe odlišují. Obdobné shody existují u hudebních nástrojů - trumpetek, pistolek, ale i u ptáčků. Erich Urbanek konstatuje, že "typický český "Stelzenvogel" byl zhotovován v Hallein i v Berchtesgadenu." Tato migrace vzorů byla běžná i mezi zavedenými a vyhlášenými středisky, jakými jistě byly Gröden, Hallein, Viechtau v Rakousku, či Berchtesgaden v sousedním Bavorsku. Např. nepomalované polotovary hraček z Hallein skupoval i světoznámý hračkařský průmysl v Gröden. Odsud již putovala původně halleinská hračka jako "Original Gröden" do celého světa. U dřevěných šavlí nepoznáme, jestli pochází z Hallein, Berchtesgadenu, Viechtau, Gröden." Z českého prostředí existovala i zpětná vazba na Rakousko a Bavorsko. Jak Johnová, tak i Hercík uvádějí existenci speciálního typu panenky, kterou horácké dílny dodávaly počátkem 20. století do Rakouska. Lišila se od domácí produkce barevným provedením, které vyhovovalo příjemci: bílé šaty se zelenou zástěrkou a nízkým zeleným kloboučkem jí daly jméno Tyrolka. Shodné tvary nalezneme i u dalšího oblíbeného žánru: miminek, panenek s děťátkem, hraček založených na mechanickém principu jako byly veverky, kovající figurky apod. Toto prolínání sebou nese i fakt, že v tomto žánru - na rozdíl od hraček pro měšťanské a šlechtické prostředí - neexistovala ochranná značka v dnešním slova smyslu.

V 19. století, které je pro naši lidovou hračku určující, najdeme tedy ve střední Evropě více prvků všeobecných, integrujících, než rozdílných. Horácká hračka nevybočovala z dobového mezinárodního kontextu.

Poznámky:

V této souvislosti je zajímavý postřeh východočeského písmáka a samorostlého filosofa Antonína Beera z poloviny 19. století, který na svých cestách navštívil i Berchtesgaden: "Vkročil do Berchtesgadenu, jehož střed jest v údolí a horami obklopen. Pasáci a pastýřky téměř v chůzi

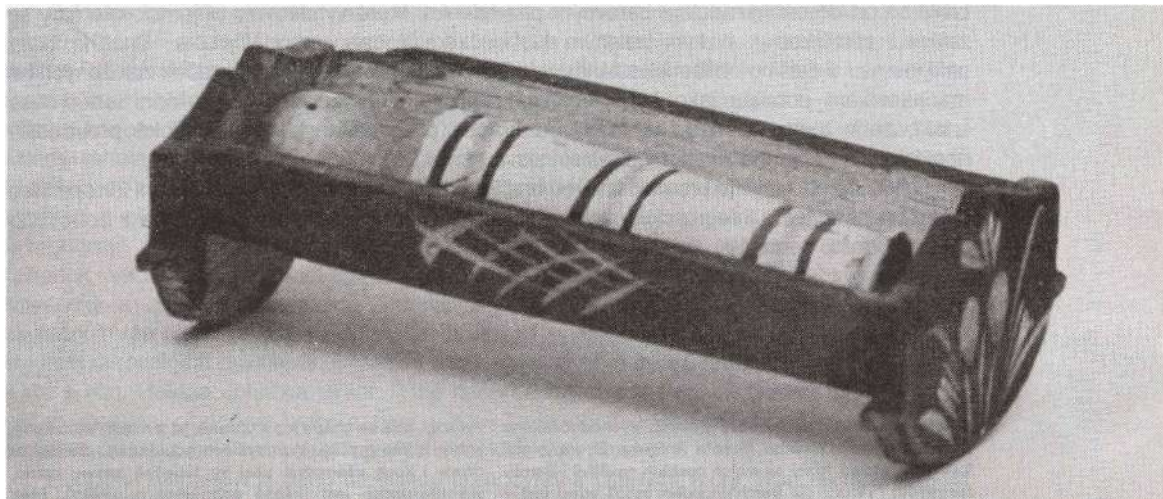
vyřezují. Vše se chápe k pili úžasné, již z mládí řezou koně, krávy, a jiné hračky. V příbytkách soustruhují, dlabou ze dřeva i kosti všemožné věci za báječně levnou mzdu. Berchtesgaden jest hnízdo průmyslné a umělců, jinak nemotorných sprostáků."

Literatura:

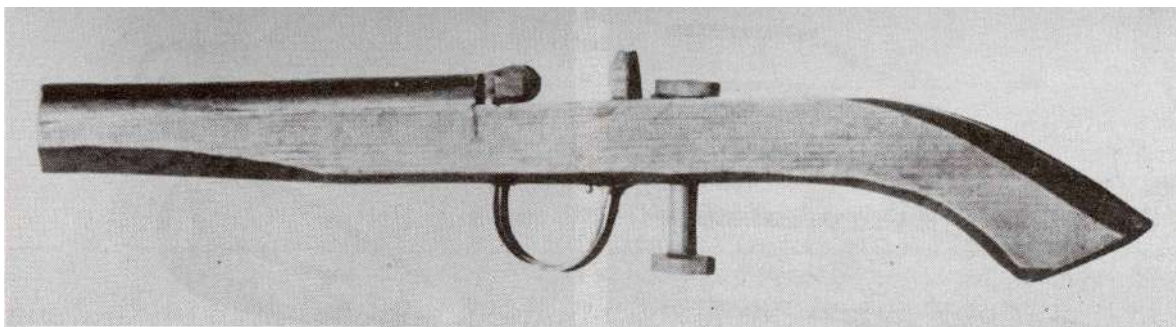
Herain, K. : Naše lidové hračky. Věci a lidé 4, 1953, 5-6, s.236-250. - Hercík, E. : Jak se vyráběla lidová hračka. Věci a lidé 4, 1953, 5-6, 251-273. - Johnová, H. : Horácké lidové hračky. Katalog. Nové Město n. Moravě 1978. - Hercík, E. : Československé lidové hračky. Praha 1951. - Hrníčko, V. : Dřevěné lidové hračky z Hlinceka. Katalog. Chrudim 1979. - Kutschera, V. : Spielzeugmuseum (Sammlung Folk) Salzburg. Salzburg 1983. - Urbanek, E. : Die kaiserlich königlich privilegierte Holzwaren-Fabrik Compagnie in Hallein. Schallaburg 1987, s. 70-77. - Stäblein, R. : Holzspielzeug aus Gröden. Schallaburg 1987, s. 88-95. - Bachmann, M., Langner, R. : Berchtesgadener Volkskunst. Leipzig 1957. - Lindner, S.: Das Sonneberger Spielzeugmusterbuch. Leipzig 1979. - Beer, A.: Na vandru, Praha 1974, 217-218.

*Miminko v kolébce, Horácko, konec 19. století.
Muzeum Chrudim*

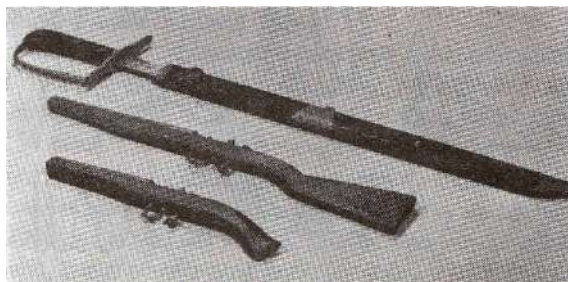
Miminko v kolébce, Horácko. Sbírky NM Klobouky u Brna, i.č. 1272. Foto Z. Ševčík

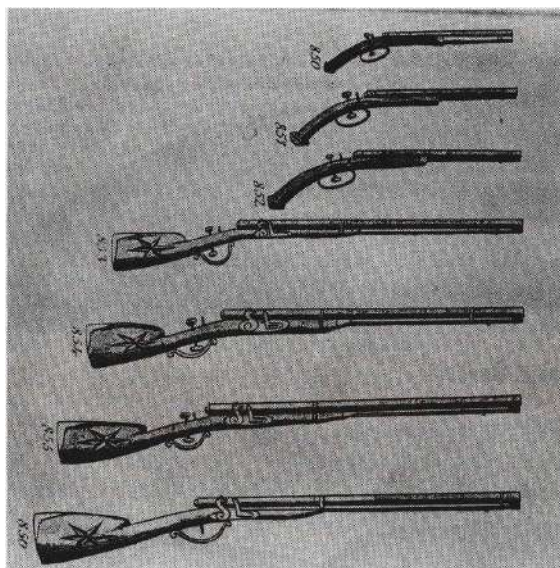
Pistole, Horácko. Sbírky NM Klobouky u Brna, i. č. 1313. Foto Z. Ševčík

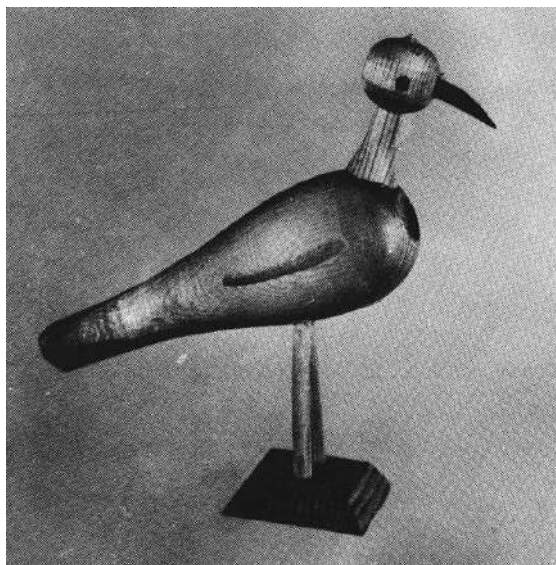
Puška, Horácko. Sbírky EÚ MZM v Brně, i.č. Hč 17. Foto Z. Ševčík

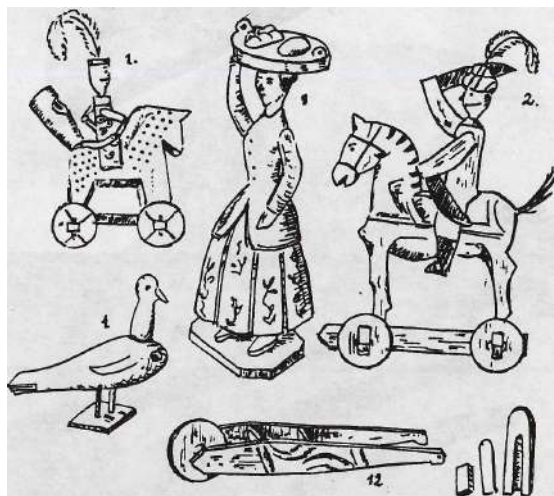
*Pistole, puška, šavle, Horácko, konec 19. století.
Muzeum Chrudim*

Vzorník hraček, Sonneberg, r. 1831

Ptáček, Horácko, počátek 20. století.
Sbírky EÚ MZM v Brně

Hračky z Viechtau. Podle obrázku in "Bericht des
Forstvereines für Österreich ob der Enns", 23, 1881

PÍSEŇ NA ČESKOMORAVSKÉM POMEZÍ

K hudební stránce lidové písně na Horácku

Jan Trojan

Lidová píseň na rozhraní Čech a Moravy náleží k nejméně prozkoumaným na našem území. Tiskem vyšla jen nepatrná část nasbíraného materiálu a to spíše v podobě příležitostných publikací nežli jako edice hudebně folkloristického rázu, nečítáme-li sporadická vydání skupin písní nebo i jednotlivých písní v časopisech a ve sbírkách širšího charakteru.

Písně z Horácka a Podhorácka se nacházejí v *Moravských národních písních* Františka Sušila s *nápěvy do textu vřaděnými* /1860/, dále v *Nových národních písních moravských* Františka Bartoše /1882/ a v *Národních písních moravských v nově nasbíraných* /1889/ i v *Národních písních moravských* /1901/. Česká strana Vysočiny je zastoupena u Čeňka Holase v *Českých národních písních a tancích* /1908-1910/.

K nejcenějším čísům Sušilovy velké sbírky náležejí tzv. *koledy milostné* /č. 2241-2258/, v textech i nápěvech archaizující, pravděpodobně zbytky staré regionální písňové kultury spjaté s vánočními svátky. Pro resistenci těchto dívčích koledních zpěvů je příznačné, že jich ještě hrst nasbírala Františka Jandová v okolí Studené na Dačicku na počátku šedesátých let tohoto století.

Ve 3. sbírce F. Bartoše nacházíme hojně tanců, také z Vysočiny. Pro hudebníka jsou zejména vzrušivé rektorské úpravy tanečních melodií, u jiných sběratelů neznámé, na dvou osnovách s podloženým textem (č. 1670, 1676, 1677, 1678 z Nové Hříše /sic/). Tyto zápisy pocházejí z dosud nepublikované Guberniální sbírky z r. 1819, prvořadého pramene, na jehož vzniku se podíleli do značné míry venkovští kantoři z regionu.

Z početně vzácných tisků krajové provenience je to *Horácká svarba* (Brno 1926) Josefa Julia Pavelky s 60 notovanými písněmi. První výběrovou publikací je *Horácká kytička* (Jihlava 1940), příležitostný mládežnický tisk; autor Karel Konvalinka čerpal z tištěných sbírek, časopisů, z rukopisných materiálů i z vlastních sběrů (50 notovaných písní).

Z padesátých let našeho století pocházejí práce Bohuslava Pernicy, zejména *Rok na moravském Horácku a Podhorácku* (1951) se 74 notovanými zvykoslovnými, lyrickými i tanečními písněmi. Sem patří i *Horácký zpěvník* Vratislava Bělíka (1954).

Z rukopisných sbírek, v nichž dosud spočívá vlastní zásoba lidové písně Českomoravské Vysočiny, stojí na prvním místě přes 1000 notovaných písní Františky Kyselkové z let 1906-1909, zčásti otištěných ve 3. sbírce F. Bartoše a v *Moravských písních milostných* L. Janáčka a P. Váši (Praha 1930-1936, 74 písní). Cennou sbírku zanechal i zakladatel horáckého národopisu Josef František Svoboda: *Hudba, zpěv a tanec na moravském Horácku*. Dále je to Aloisie Malá-Vidláková: *Sebrané horácké písně*; všechny tyto uvedené sbírky se nacházejí v Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR v Brně. Kromě toho jsou tu ještě další materiály Kubata-Háva: *Horácké písně*, Trnka: *písně z okolí Bobrové*, sběry V. Bělíka ad.).

Podle obecného názoru náleží horácká píseň do české sféry; dílčí odlišnosti vyjadřují autoři statí o lidové písni Vysočiny spíš jen namátkově a neurčitě (K. Konvalinka: klidnější rytmus, drsnější melodiku, blízkost hudbě chrámové; F. Bonuš: "temnější" (oproti české) píseň horácká; A. Pek: třídobý takt, závěr na tonické tercii). Na moravské straně Vysočiny však se lze i v hudební složce horácké písně setkat s vlivy moravské, zejména hanácké písně.

Postřeh A. Peka o závěru horácké písně na tonické tercii nás přivádí k rozšířené vrstvě horácké písně, blízké jarmarečnímu a kramářskému zpěvu. Na tento typ poukázal Robert Smetana, který od r. 1930 soustavně sbíral na Velkolhotecku na jižní straně Vysočiny písně náležející podle vžitě terminologie do sféry zlidovělé (srv. *Ústní podání lidové melodie*, Smetanova stať v Muzikologii I, 1938). Odtud odstartoval ke spolupráci s Bedřichem Václavkem na antologii obrozenského zpěvu *Český národní zpěvník* (1949) a *České světské písně zlidovělé* (I, 1955, písně epické). Pololidová nota této písňové vrstvy zaznívá i z děl Bohuslava Martinů (např. úvodní skladba z Písniček na dvě stránky, *Přiletěl ptáček z cizí krajiny*, 1940), a není jí vzdálena ani představivost Gustava Mahlera, rodáka z Kaliště u Humpolce.

Poukazem na souvislost horácké písně s uměleckou tvorbou docházíme k lákavé možnosti srovnání, vyúsťující v jistý paradox. Jak je možné, že horácký region, v písňovém odkazu po hudební stránce méně výrazný, vydal v minulosti tak výrazné skladatelské osobnosti - J. V. Stamice, rodáka z Německého Brodu, Františka Kramáře-Krommera, pocházejícího z Kamenice u Jihlavy, bratry Pavla a Antonína Vranické z Nové Říše a koneckonců i Františka Václava Míčů, jednoho z nepatrného počtu operních skladatelů v českých zemích na sklonku baroka? Kterého skladatele ze Slovácka nebo z Valašska lze postavit proti této skupině mistrovských zjevů?

Františku Míčovi, kapelníkovi v Jaroměřicích n. R., věnoval Vladimír Helfert celou knihu. (Hudba na jaroměřickém zámku, 1924), a v ní kapitolu *Míča a lidová hudba* (s. 258-271). Helfertovo zkoumání kontaktů maestrovy tvorby s lidovou písni je poznamenáno dobovým despektem k lidové písni, údajně odlesku umělecké tvorby. Autor uvádí řadu notových ukázek, v nichž konstatuje shody Míčových melodií s italskými vzory. Jen v jediném případě připouští možnost komponistova ovlivnění lidovou hudbou, totiž při střídání sudého taktu s lichým (s. 271). Ke svému tvrzení uvádí příklady ze sbírky F. Bartoše a vysloveně se zmiňuje o ovlivnění maestrovy nápěvnosti moravskou lidovou písni.

Nebyla dosud řeč o muzikách. Selské německé hudby na Jihlavsku si všiml již Gregor Wolny: *Kirchliche Topographie von Mähren, Brünn 1846*, s. XIX, Iglauer Kreis. Píše o 3 strunných Bauern Fiedel, jichž se několik spojuje s basou, Ploschperment. Z tanců jmenuje Hatschoh a Hochteutsche. B. Pernica píše o velkoberanovských dyndácích, kteří byli obyčejně čtyři; "hráli na skřipky podobné houslím". Organologicky zachycuje tuto pozoruhodnou kuriozitu Ludvík Kunz ve studii *Skřipky, Act a Muse i Moraviae* 35 (1950), s. 356-366.

Básník Miloslav Bureš, jehož verše učinil nesmrtelnými Bohuslav Martinů v kantátě *Otvírání studánek*, píše v knížce *Špalíček z jasanu* (1965), jak na Vysočině měla domovské právo odedávna basa, housle, cimbál a dokonce harfa; "tu pamatují v Bystrém i v Poličce, na cimbál se hrálo ještě v první polovině minulého století." Dále se Bureš zmiňuje o tom, jak podle Holase přinesl starý kapelník Malý z vojny do Korouhve u Poličky r. 1814 poprvé klarinet. Kolem r. 1835 chodili muzikanti z Bystrého do Korouhve s muzikou v obsazení 2 housle, 2 valdhorny, cimbál, tedy v nevšední nástrojové sestavě. Na Hlinecku měla stará kapela obsazení 2 housle, klarinet, flétnu a basu. Holas přišel i na stopu dudákovi; pamatovali ho už jen staří lidé a hrával v Hlásnici u Svojanova.

Dudáka doprovázejícího lidový tanec v zámecké oboře ve Velkém Meziříčí na sklonku 18. století nalezla na starém obrázku Zdenka Jelínková (*Český lid* 48, 1961, s. 35). Podle jejího zjištění bylo Telečsko a Dačicko s Jemnickem krajem dudáků, kteří hráli buď sólově nebo v podobě tria, se dvěma houslisty. Jelínková uvádí rovněž typy lidových kapel na Telečsku a Dačicku; běžné obsazení bylo 4-6 hráčů, 2 housle, bas, 1-2 klarinety, případně trubka (Z. Jelínková: *Horácké tance z Telečska, Třeštska a Dačicka*, Jihlava 1989). Z. Jelínková vydala několik publikací, v nichž zachytila průkopnickým způsobem taneční bohatství Horácka v jednotlivých krajích. Její nedocenitelná práce nemá ve sféře horácké lidové písně obdobu. Lidová píseň české i moravské strany Vysočiny čeká na svého historiografa, který bude mít možnost zpracovat obsáhlý rukopisný i tištěný materiál.

Poznámka:

Jiří Vysloužil v základní, bohužel strojopisné práci *Lidová píseň na Moravě a ve Slezsku* (Brno 1954-57, 3 sv., 811 s.) se zmiňuje o písni na moravském Horácku. U Sušila se nachází 600 písni slováckých, 500 slezských, 250 valašských, 150 hanáckých a 200 z Horácka, z toho 50 z Dačicka. Ve 3. sbírce F. Bartoše sčítal Vysloužil 409 písni valašských, 1046 slováckých, 149 z Hané a 447 z Horáck-

ka a Podhorácka. R. Smetana zaznamenal podle Vysloužila 1000 písni z Dačicka, Hynek Bím 794 písni z Horácka. Vysloužil si rovněž všimá hudební stránky horácké písně na moravské straně, kterou nelze ztotožnit s českým typem. Poukazuje v tom smyslu na mnoho písni typu cófavé, tedy s vlivem hanáckým (s typickým sestupným rytmem dvou osmin a dvou čtvrtí), i na vliv Podhorácka.

ŽIVOT NA POLONINÁCH VE FOTOGRAFIÍCH KARLA CUDLÍNA

V monografii s názvem *Co je fotografie* (Praha 1989) vydané u příležitosti 150 let fotografie se konstatuje, že Karel Cudlín je: "talentovaný reprezentant nejmladší generace fotoreportérů, navazující na tradici živé fotografie humanistického zaměření šedesátých let, kterou reprezentuje v monotematických cyklech."

Fotografie, které přinášíme, tuto charakteristiku plně potvrzují. Jsou vybrány z cyklu, jenž dosud není uzavřen, protože tvář krajiny a obyvatelé dřívější Podkarpatské Rusi k sobě připoutali Karla Cudlína hlubokým citovým poutem, které evokuje jeho stálé návraty. Každý z těch návratů mu pomáhá k pronikavějšímu poznání a hlubšímu porozumění životních osudů lidí, pro něž se dějinný vývoj zatím stále ještě vleče jako selský vůz úvozovou cestou.

V Jasině, Lopusance, Lazyščině, Černé Tise, ve vesnicích, jejichž jména voní větrnými poloninami, však Karel Cudlín nehledá ani exotiku, ani senzace. Hledá, spolehlivě nachází a zobrazuje lidi, kteří tu přes všechny těžkosti jsou a chtějí být doma.

Markéta Pavlišťiková

(Karel Cudlín se narodil v Praze 28.6.1960. V roce 1987 absolvoval pražskou FAMU. Vystavuje od roku 1981).

Nádraží Jasina. Foto K. Cudlín, 1993

Lopušanka. Foto K. Cudlín, 1993

Na poloninách u Rachova. Foto K. Cudlín, 1992

Koleda, Jasina. Foto K. Cudlín, 1992

První koleda po 45 letech, Bogdan. Foto K. Cudlín, 1991

Holič, Jasina. Foto K. Cudlín, 1992

Rodina, Jasina. Foto K. Cudlín, 1992

Kvasy. Foto K. Cudlín, 1992

V kostele, Černá Tisa. Foto K. Cudlín, 1991

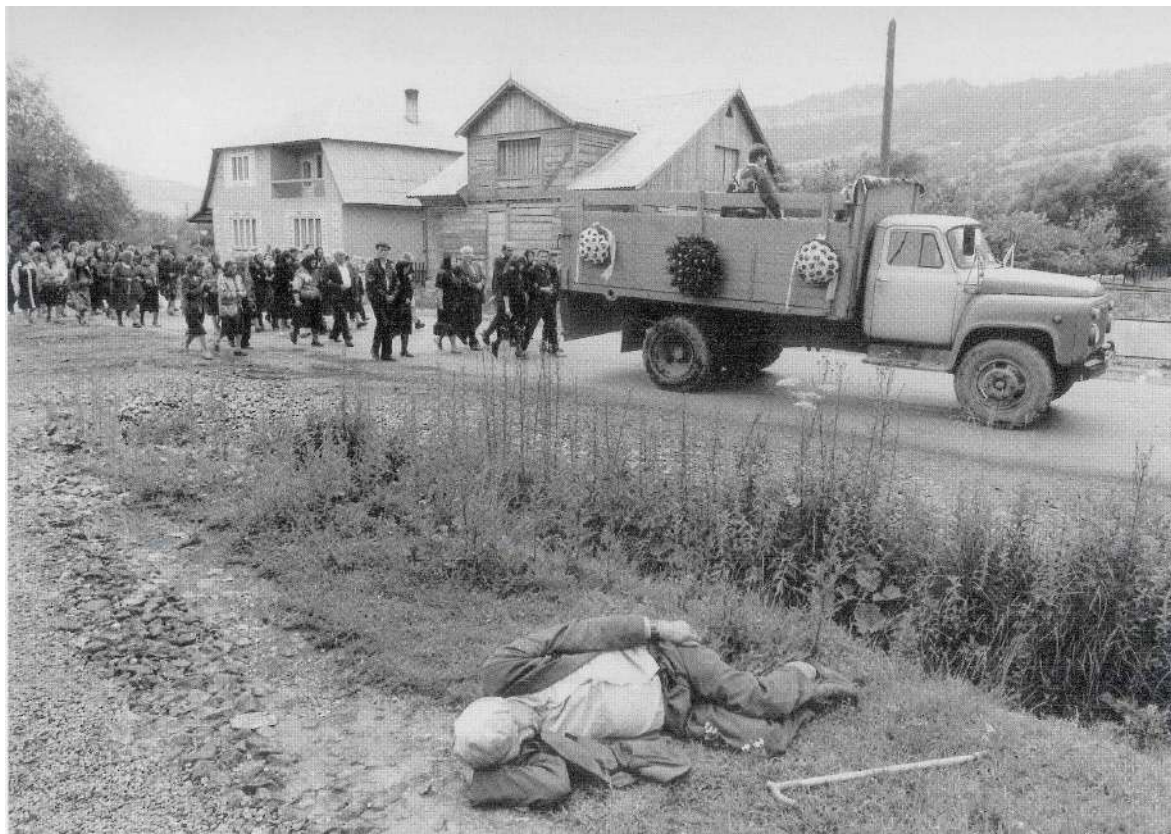
Velikonoční svěcení potravin, Černá Tisa. Foto K. Cudlín, 1992

Velikonoční svěcení potravin. Černá Tisa. Foto K. Cudlín, 1992

Na sv. Petra a Pavla, Lazyščina. Foto K. Cudlín, 1992

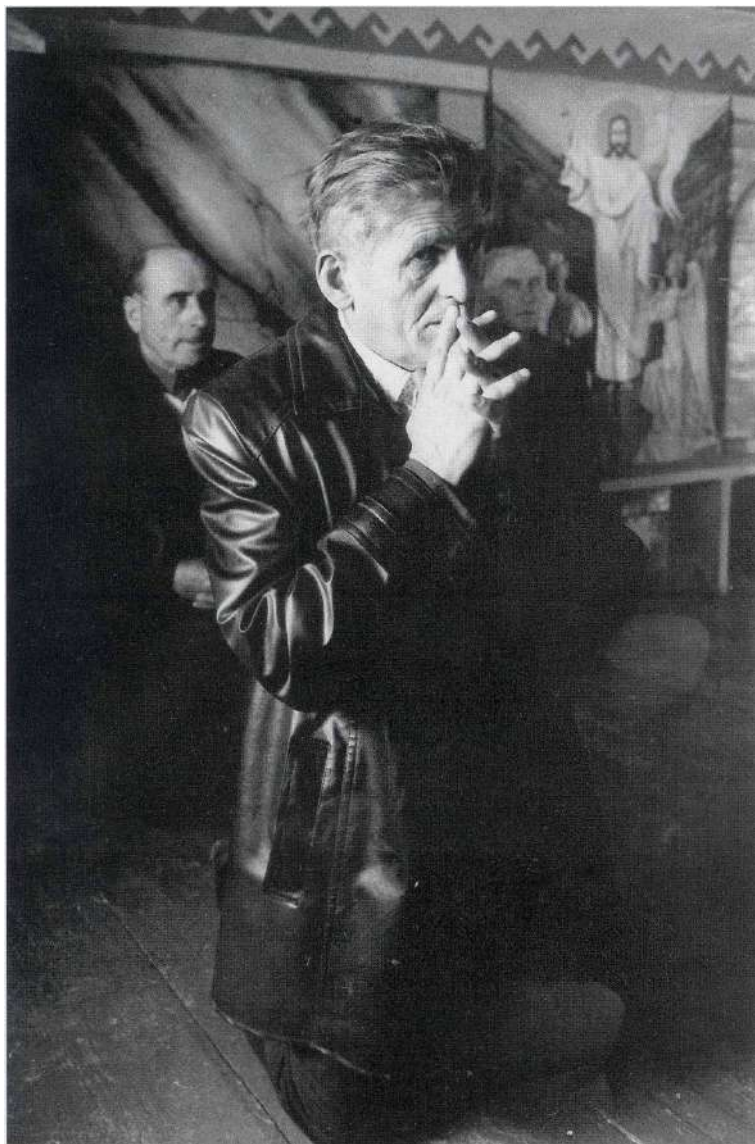
Pohřeb, Jasina. Foto K. Cudlín, 1992

Most přes Tisu, Jasina. Foto K. Cudlín, 1992

Pohřeb, Karpaty. Foto K. Cudlín, 1993

V kostele, Černá Tisa. Foto K. Cudlín, 1992

Na sv. Petra a Pavla, Lazyšćina. Foto K. Cudlín, 1992

Krajina u Jasiny. Foto K. Cudlín, 1992

Oslava, Jasina. Foto K. Cudlín, 1992

Svatba, Karpaty. Foto K. Cudlín, 1991

Ľuba Pavlovičová - Baková. Foto M. David

Málokedy sa naskytne človeku taká vzácna príležitosť posediť si s jubilantkou, ako bola tá marcová. Gratulanti sa striedali z rôznych končín Slovenska i ľudia blízki z umeleckých kruhov, všetci tí ľudia, ktorí majú k Ľube ako hudobnej folkloristke, vzácny a úprimný vzťah. Ukázalo sa, že pri životných milníkoch je treba prerušiť zhon bežných dní, aspoň nachvíľu sa zastaviť, poohliadnuť sa za seba, okolo seba i pred seba.

Ľuba v tú chvíľu akoby sa zahľadela do svojho vnútorného sveta detstva a obrazy z detstva akoby vo filme dopĺňala rozprávaním. Sústredila svoju pozornosť na obec Turčiansku Štiavničku, kde sa 18. marca 1924 narodila. Ale sotva mala tri týždne, už sa s ňou rodičia sťahovali do Gbeliec (Köbölkül), pri Nových Zámkoch. Rodičia, otec Jozef Baka, matka rod. Božena Štipalová, boli hrdí Turčania. Neradi opúšťali matičiarске zázemie, v ktorom boli obdivova aktívne činní. Matka "Živeniarka", v ženskej organizácii, otec aktívni v rôznych osvetových

spolkoch, neustále v kontakte s ľuďmi. Bývalý čs. legionár v Rusku sa po vzniku I. ČSR stal notárom. Táto služba sa stala príčinou jeho neskoršieho "kočujúceho" života i s rodinou. A tak v Gbelciach, pôvodne maďarskej obci, v ktorej žila hŕstka Čechov i Slovákov, prežila Ľuba detstvo. Bol to pre ňu zvláštny svet, v ktorom práve rodičia cez mnohé kultúrne podujatia vedeli jedinečne zbližovať ľudí rôznych národností i názorov, čo bolo pre Ľubu k prospechu. Veľa od ľudí i od rodičov odporovala, spoznala.

Keď mala 11 rokov, presťahovali sa rodičia do Banskej Bystrice. K vôli deťom, štúdiu. Ľuba tam začala chodiť do Dievčenského gymnázia. Popri tom sa učila hre na klavíri u pani profesorky Cikkerovej i Schwarzovej, spievala často na školských slávnostiach, akadémiách. V susedstve na Svetníčke spoznala spisovateľku Teréziu Vansovú, s ktorou sa často stretávala. Študentské spomienky viažu sa i na rovesníka básnika Štefana Žáryho, profesora a literárneho kritika Alexandra Matušku, básnika Andreja Plávku a na mnoho významných osobností z kultúrneho a umeleckého života. Po štyroch rokoch (r. 1939) museli sa rodičia presťahovať do neďalekej vrchárskej obce Poníky. Pre nich to bolo sklamanie, trest. Pre Ľubu nový svet, šťastie. V tejto vrchárskej podpolianskej obci sa priamo zžila so životom ľudí a ich svojbytnou vrchárskopastierskou kultúrou. Priamo sa zúčastňovala na mnohých živých folklórnych tradíciách ako boli svadby, zábavy, stavenie májov, jánske ohne, atď. Spoznávala ženy výborné speváčky, ujúkačky pri hrabaní sena, bačov, valachov, fujaristov a píšťalkárov zo salašov, cigánskych vrchárskych muzikantov z dediny i okolia. Poníky sa hrdili takými ľudovými umelcami ako bol fujarista a píšťalkár Ondrej Madoš - výborný spevák, spevák a rozprávač Ján Kapustík, Ján Šávolt, speváčka a rozprávačka tetka Mrázová-Putárka, predník vrchárskej muziky Pavol Všívák - Oháh atď.

Po troch rokoch pobytu v tejto obci (r. 1942) pre-miestnili otca do Paty v blízkosti Serede, kde sa s ním presťahovala i rodina. Rovinaté prostredie, západo-slovenské tvrdé nárečie, iný život roľníkov, zvyky, kroje, piesne i tance. Romanticú dušu mladej študentky i toto nové prostredie očarilo. V Pate už

s osobitým študenským pohľadom i vlastným záujmom usilovala sa nielen nadchýňať, ale i diferencovať i spoznávať zvláštnosti roľníckej kultúry v rôznych spevných, hudobných, výtvarných a iných prejavoch. Tu, zdá sa dozrievala i jej citlivá duša, ktorá sa ťažko rozhodovala akou životnou dráhou sa vybrať.

Po maturite sa ocitla na štúdiu medicíny Lekárskej fakulty UK. Čoskoro zistila, že to bola iba túžba rodičov, mať v rodine lekárku. Po prvom ročníku si sama vybrala štúdium hudobnej vedy a francúzštiny na FF UK. A tam ju vlastne profesori Konštantín Hudec, Ján Strelec, Alexander Moyzes zasvätili do tajov hudby i hudobnej kultúry nášho národa. Až vtedy si začala dávať do súvislosti to, čo spoznala v teréne s poznatkami zo štúdia. Na základe princípov formovali sa i jej názory. Nečudo, že už počas štúdia i jej pričinením vznikla Národopisná skupina "Živena", ktorú spolu s Oľgou Chodákovou umelecky viedli. Bola to v podstate tanečná a spevácka skupina v počte 12 párov s harmonikárom Arnoldom Nemčekom. Každý člen sa usiloval niečím pozoruhodným prispieť zo svojho prostredia: piesňami, tancami, osobitými prvkami, ba i krojovými súčiastkami. Práca sa úspešne rozvíjala s úzkou spoluprácou umeleckých poradcov, ktorými boli výtvarníčka Elena Holéczyová, režisérka Ada Rapošová, odborné poradkyne na kroje Elena Buľubašová a Oľga Lazarová.

S touto Národopisnou skupinou absolvovala i prvý zájazd do Prahy, na Zemědělskú výstavu (r. 1948), ktorý sa uskutočnil na podnet prof. Karola Plicku. Vystupovali v Sokolovni na Vinohradoch, pred asi 3.000 návštevníkmi. Slovenské ľudové piesne i tance mali v Prahe veľký úspech a Ľuba musela sólové uspávanky opakovať viackrát.

V r. 1948 požiadal Národopisnú skupinu "Živena" režisér SND Karol L. Zachar a Ivan Teren o spoluprácu pri zostave divadelného pásma "Rok na dedine". Išlo najmä o ľudové piesne a tance i doplnky rôznych zvykov. Martin Ťapák a Ľuba Baková naštudovali do tohto pásma tance a spevy. Vzniklo takto vzácné umelecké dielo, ktoré malo na scéne SND veľký úspech a mnoho repríz. V ňom Ľuba spevom umocňovala jánsku noc, ale aj iné zvykové

obrazy zo života slovenského ľudu. S týmto pásmom a činohrou SND absolvovala potom jednomesačný zájazd do Poľska. V roku 1949 absolvovala s Národopisnou skupinou "Živena" zájazd do Rumunska v rámci Dní Rumunsko-československého priateľstva.

Táto skupina sa vlastne stala predchodcom folklórneho súboru "Lúčnica". Nečudo, že Ľuba bola i pri zrode Lúčnice - vysokoškolského reprezentačného folklórneho umeleckého súboru, že sa práve v jej mysli zrodil i poetický názov "Lúčnica", čo v piesni i lúči slnka pramení.

Láska k ľudovej piesni ju v r. 1952 priviedli konkurznou formou do Čs. rozhlasu, do Redakcie ľudovej hudby, ktorej šéfom bol Pavol Tonkovič, významný hudobný folklorista, skladateľ a dirigent. Pod jeho vedením realizovala množstvo nahrávok folklórnej hudby v rôznych obciach Slovenska. Práca zberateľská i programová v rozhlase stala sa jej srdečnou záležitosťou. Svedčí o tom vysoký počet nahrávok v dokumentárnom fonde rozhlasu i desiatky rozhlasových pásiem s názvami: Obrázky z dedín, Spevy domova - poetické pásma z rôznych zvykov a hudobno-folklórnych tradícií na Slovensku. Ďalej profilové relácie jednotlivých významných spevákov a inštrumentalistov folklórneho žánru s názvom: Zem spieva. Z jej podnetu vznikli i vzácné hudobno-dramatické pásma ako: O muzikantovi Zvítalovi a Balada o Vojtovej Marine (z poviedok K. Tetmaiera) i ďalšie.

Po rokoch umeleckého dozrievania (r. 1973) prilákalo ju najpopulárnejšie masmédiu, televízia. Stala sa dramaturgičkou v Slovenskej televízii Bratislava. Hoci mala veľké plány, v literárno-dramaturgickom oddelení mala obmedzené možnosti ich realizácie. V podstate sa i tak úspešne zúčastnila televíznej inscenácie Z. Zguriška, Byčianka z doliny. Ďalej celého radu televíznych folklórnych pásiem z rôznych lokalít Slovenska. Napr.: Svadba zo Stredných Plachtiniec, Poník, Branova, Vinobranie z Vajnora, Chlapci spod Kráľovej holi. Osobitú pozornosť zasluhujú televízne profile umelcov: Elena Holéczyová, Pavol Tonkovič, Samko Dudík i ďalšie. Je to i celý rad zvykových obrázkov rôznych folklórnych skupín zo Slovenska. Dopĺňajú ich i televízne "Spievanky".

V sumarizácii je to približne 100 televíznych hudobno-folklorých programov.

Iba s bolesťou konštatuje, že predčasne stratila svojho najmilšieho životného partnera, manžela Vlada Pavloviča, člena činohry SND i filmového režiséra, ktorý bol jej veľkou životnou oporou. Okrem dcéry Luby a syna Juraja venuje pozornosť i s nádejou vychováva dve vnúčence. Popri tých poskytuje mnoho odborných rád mnohým folklórnym skupinám na Slovensku. Ba pomáha i deťom v rámci celoslovenskej súťaže "Zorničkin slávik". Poroty, prehliadky, folklórne festivaly stali sa súčasťou jej života.

Popri všetkom jej systematickú zberateľskú činnosť dokumentujú spevníky "Spevy od Hrona" (Osveta, Martin 1954), "Spevanky" (Obzor, 1959), "Poľovnícke piesne" (Slov. poľovnícky zväz, Bratislava 1973) a "Spievaj si vtáčatko" (Mladé letá, 1990). Hodno spomenúť i viaceré články z oblasti hudobného folklóru v rôznych časopisoch: Slovenka, Rytmus, Osveta a pod.

To všetko svedčí o jej neobyčajnej aktivite i duševnej sviežosti. A tak je i mojím želaním, aby jej vitalita a príjemný ľudský úsmev pretrvávali ešte veľa, veľa rokov.

Ondrej Demo

REDAKCE NÁRODOPISNÉ REVUE BLAHOPŘEJE

Zlínský spisovatel Antonín Bajaja byl jedním z 22 účastníků ankety, kterou uspořádala redakce Národopisné revue v roce 1992 o dokumentu generální konference UNESCO z roku 1989 nazvaném Doporučení k ochraně tradiční lidové kultury a folkloru. Do ankety přispěl fejetonem s názvem Jak je důležité mít Texas, který byl otištěn ve čtvrtém čísle pod titulem Z USA na Moravu na str. 147-151. Mezinárodní porota literární soutěže Evropský fejeton Brno 1993 ocenila fejeton Antonína Bajaji jako jeden z šesti nejlepších. K upřímnému blahopřání autorovi připojujeme základní autorovu biografii.

Ing. Antonín Bajaja

Narozen 30.5.1942 ve Zlíně v rodině lékaře. Vystudoval Vysokou školu zemědělskou, od r. 1965 pracoval jako zootechnik JZD Želechovice (celkem 8 let), potom od r. 1973 do r. 1991 působil v zemědělské laboratoři, zabýval se profesionálně výživou hospodářských zvířat. Stal se spoluautorem počítačového programu na vyhodnocování kvality krmiv a výpočet krmných dávek podle norem platných v Evropském společenství. V r. 1990-92 se zúčastnil práce v komisi, která shromažďovala podklady pro zákon na ochranu zvířat proti týrání. Od r. 1991 působí jako redaktor a stálý spolupracovník Českého rozhlasu a rádia Svobodná Evropa. Byl rovněž redaktorem deníku Prostor.

Jako spisovatel (s literární tvorbou začal již v 60. letech) se poprvé představil románem *Mluvíti stříbro* (vyd. Mladá fronta r. 1982). Druhý román *Duely* vydala rovněž Mladá fronta, a to v r. 1989. *Duely* obdržely cenu za nejlepší původní prózu roku. Nyní má přichystaný rukopis básnické sbírky *Pastorální*, měla by vyjít k Vánocům letošního roku (1994). Kromě knižní tvorby publikuje v mnoha časopisech a

periodikách (fejetony, povídky atd.) a jeho dosud nepublikované práce pravidelně dramatizuje a vysílá rozhlas.

Věříme, že účast v anketě naší revue byla pro Antonína Bajaju začátkem vzájemně prospěšné spolupráce.

Karel Pavlišťík

VZPOMÍNÁME

Před deseti lety zemřel *Aleš Černý* (10. 11. 1920 - 29. 3. 1984). Brněnský rodák, absolvent tamní Uměleckoprůmyslové školy, žák profesorů Emanuela Hrbka a Františka Šüssera. Pracoval jako výtvarník v několika brněnských závodech a soukromně studoval u akademického malíře Josefa Zamazala.

Kresba A. Černého

Příslušníci starší i střední generace členů folklorních souborů, krúžků a vesnických skupin mají v dobré paměti jeho přítomnost všude, kde se v tomto oboru zájmové i profesionální aktivity něco zajímavého dělo a samozřejmě i jeho výtvarné dílo, které

imponovalo čistotou projevu a především jeho schopností zachytit s neomylnou přesností zvláštnosti tanečního projevu různých regionů. Kdo měl to štěstí se s Alešem Černým blíže poznat, byl vždy uváděn v úžas, jak tento muž povahy klidné a rozšafné dovedl v kresbě průzračných linií vyjádřit nejenom tvar a podobu tanečních figur, ale i jejich vnitřní obsah a dynamiku. Celé jeho výtvarné dílo svědčí o tom, že nebyl jen obdivovatelem lidové kultury zejména moravské, ale že byl i jejím důkladným znalcem. Přesvědčili se o tom návštěvníci mnoha jeho výstav a přesvědčí se o tom ti, kdo se i v budoucnu s jeho tvorbou, byť už bohužel uzavřenou, setkají.

Karel Pavlišťík

PROGRAM "LIDOVÉ TANCE Z ČECH, MORAVY A SLEZSKA" POKRAČUJE

V čísle 2/92 Národopisné revue jsme referovali o plánovaném obsahu a zahájení realizace naučného a dokumentárního videoprogramu, jehož cílem je vytvořit komplexní, spolehlivý a instruktivní pramen poznání regionálních typů a stylů tanců, jak je do současnosti dochovali poslední nositelé lidových tradic, referovali jsme také o natočení VIII. dílu programu, věnovaného valašským tancům. Od té doby byly dokončeny další čtyři díly a informujeme o nich v pořadí, v jakém byly realizovány.

Díl I. - Západní Čechy - byl natočen se 161 interprety ze šesti souborů v září a říjnu 1992 v Postřekově, Újezdě u Domažlic a Horní Bříže. Kazeta obsahuje 36 tanců a 1 píseň (předzpěv před muzikou typu tuř) a má 117 minut. Bohužel, obraz západočeských tanců byl ochuzen o tance z repertoáru plzeňského souboru Škoda, který na několikrát žádosti o spolupráci nereagoval. Scénář a odborné vedení *Hannah Laudová*.

Pro mnohé bude překvapením 86 tanců, zachycených na 166 minut dlouhé kazetě IX. dílu - Laško. Byly natočeny v květnu 1993 ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p/R. s 82 interprety ze

sedmi souborů. Obsah kazety je rozčleněn do pěti oddílů: valašsko-lašské pomezí, horské Lašsko, nížinné Lašsko, Štrambersko a lašský skok. Vedia a scénář připravila *Zdenka Jelínková*.

V červnu 1993 následovalo natáčení tanců jihočeských ve Volyni, Záluží u Soběslavi, Vlastiboři a Holašovicích. Tento II. díl programu má 62 tanců a 3 písně (kolečkové písně ze Zlatokorunského rukopisu) v celkové délce 104 minut. Podílelo se na něm sedm souborů se 130 interprety. Kazeta má oddíly Prácheňsko, Milevsko, Tábořsko, Blata, Doudlebsko a Českokrumlovsko. Scénář připravila a natáčení vedla *Hannah Laudová*.

Poslední dosud nedokončenou částí je díl X. - Slezsko. Byl natočen v září 1993 podle scénáře a pod vedením *Zdenky Jelínkové* v Hřčavě a ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p/R. Obsahuje 87 tanců a jednu hudebně-pěveckou ukázkou (gajdošské duo z Hřčavy) v délce 162 minut, členěných do oddílů goralská oblast, moravsko-slezské pomezí, Třinecko, užší Těšínsko, Orlovsko, Bohumínsko a konečně v jednom oddílu Klimkovsko, Opavsko a Hlučínsko. V takové šíři je tu lidová taneční kultura českého Slezska prezentována vůbec poprvé. Na kazetě je zachyceno 152 interpretů ze třinácti souborů.

Čtenář se může právem ptát, proč ještě není žádný z posledně jmenovaných tří dílů přístupný veřejnosti? Jak jsme již dříve informovali, ke každé video-kazetě patří skripta s popisy tanců a komentáři k nim a protože autoři scénářů a skript a realizační tým, který má na starosti natáčení i vydání skript, jsou titíž, nejsou schopni zvládnout oboje v takových termínech, jaké by si sami přáli. Je nutno poznamenat, že zdržení ve vydání skript k valašskému dílu, jejichž rukopis byl hotov již před rokem, způsobilo pracoviště Artama Informačního a poradenského střediska pro místní kulturu v Praze, které se nejdříve s velkým zájmem přihlásilo ke spolupráci na programu a hodlalo vydání všech skript financovat a zčásti o něj pečovat, avšak velmi dlouho projednávalo navržený text smlouvy a váhalo s jejím podpisem, až se nakonec podílil jen na valašském dílu a další spolupráci odřeklo.

Velmi dobrá byla během všech dosud natočených dílů spolupráce s Českou televizí v Brně, která z ní

hodlala vytěžit pořady věnované hlubšímu zamyšlení nad smyslem a podmínkami životnosti lidového tance a vůbec folklóru v současnosti. Oba dosud odvysílané pořady - o valašských tancích (prosinec 1992) a o zpívání a tancování v západních Čechách (prosinec 1993) považuji za velmi zdařilé. O to víc je nutno litovat, že počátkem roku 1994 brněnské studio České televize od spolupráce odstoupilo. Program však pokračuje dále. V květnu a červnu 1994 se natáčel VII. díl - Slovácko, který obsáhl více než 150 tanců, a další díly se připravují.

Jan M. Krist

SVOJE JUBILEUM MODRANIA OSLÁVILI SÚŤAŽOU

Swazy českých a moravských výrobních družstev Praha, Slovenský zväz výrobných družstiev Bratislava, Keramický cech a Slovenská ľudová majolika Modra oslávila v sobotu - 13. novembra 1993 svoje "malé" jubileum - 110. výročie založenia Slovenskej ľudovej majoliky v Modre už 23. ročníkom celoštátnej súťaže v umeleckom stvárnení hmoty - hlíny súťažou zvanou "*Ručné točenie keramiky*" s medzinárodnou účasťou.

Cielom súťažiacich bolo vytočiť na kruhu zo dzbánkárskej hlíny čo možno najdokonalejší výrobok, ktorý by svedčil o remeselnej zručnosti a vyspelosti súťažiaceho. Úlohou súťažiacich v I. kategórii (nad 5 rokov praxe) bolo v časovom limite dve hodiny vyhotoviť - "vytočiť" štyri výrobky" *vázu* presne stanoveného tvaru a rozmeru, *džbán* presne stanoveného tvaru a rozmerov (ide o náročný výrobok uchatený), tretím výrobkom bol *tancier*, ktorý mohol mať ľubovoľný tvar a rozmer, štvrtým a posledným výrobkom bol naprosto ľubovoľný výrobok čo do tvaru aj veľkosti. Pri tomto výrobku môže ukázať každý súťažiaci svoje kvality pri takom výrobku, ktorý mu ide najlepšie.

Úlohou súťažiacich II. kategórie (muži do 5 rokov praxe a ženy všetky) bolo taktiež v časovom limite dve hodiny vyhotoviť štyri výrobky. Dva povinné sa vopred vyžrebovali a tretí bol *tancier*, štvrtý ľubovoľný

na rozdiel od 1. kat. boli rozmery výrobkov menšie a tvar menej náročný.

Hodnotenie prebiehalo anonymne. Porota prihliadala pri svojom hodnotení na dodržiavanie tvaru a rozmeru pri povinných výrobkoch. Pri voľnej tvorbe prihliadala na fantáziu súťažiaceho, na estetiku a tvarovú vyváženosť výrobku a v neposlednom rade na remeselné zvládnutie zvoleného výrobku. Vzhľadom k tomu, že takmer všetci porotcovia boli v minulosti džbánkarmi, ich pohľady boli veľmi prísne a neušlo im ani najmenšie zakolísanie v istote a pevnosti ruky, ktorá výrobok točila. Bodovanie sa uskutočnilo tak, že každému výrobku priradili jednotliví porotcovia body od 1 po 10. Aby sa vylúčilo ovplyvňovanie porotcov navzájom, menilo sa poradie porotcov v akom oznamovali svoje body.

A s akými výsledkami skončila samotná súťaž? V I. kategórii (starší - nad 5 rokov praxe): 1. Peter Kočík z Technopol Austria Pozdišovce s počtom 183 dosiahnutých bodov, 2. Ľuboš Šimonovič, Slovenská ľudová majolika Modra so 178 bodmi a 3. Ján Hura, LIKESS Michalovce so 146 bodmi. V II. kategórii (mladší - do 5 rokov praxe): 1. František Pernecký, Sloven, ľudová majolika Modra so 169 bodmi, 2. Štefan Slivka, Technopol Austria - Pozdišovce so 159 bodmi, a 3. Michal Kohút, Slov. ľudová majolika Modra so 142 bodmi.

Úroveň súťaže 23. ročníka medzinárodnej súťaže v ručnom točení keramiky bola možno povedať už tradične dobrá. Je to už v poradí 4. ročník (20.-23.), ktorý sa každoročne organizuje v SLM Modra. V minulosti sa zúčastňovali súťaže okolo 17-20 súťažiacich. Tento ročník zrejme poznamenala nie celkom priaznivá situácia výrobcov keramiky, ktorá je daná hlavne zníženou kúpyschopnosťou spotrebiteľov.

Hlavným cieľom a zmyslom týchto akcií však nie je samotná súťaž. Dôležité je, že sa stretnú ľudia z rovnakého odboru činnosti a to robotníci, majstri, technológovia, obchodníci a iní vedúci, ktorí si počas celého dňa vymieňajú a vymenili skúsenosti, pomáhajú riešiť problémy. V dnešnej dobe si pomáhajú aj v oblasti obchodnej, kde si môžu vzájomne sprostredkovať kontakty doma aj v zahraničí.

Milan Urbanovský

FOLKLORE '94

Letošní brněnský festival toho jména, konaný tradičně o Velikonocích (2. - 4. dubna 1994), měl slabší účast souborů - co do počtu i co do úrovně - a trval také o den méně, než předchozí ročníky.

V soutěži se představilo dvacet souborů ze 24 na festivalu zúčastněných. V kategorii kompletních souborů (tedy s tancem, hudbou a zpěvem) mezi třemi soubory zvítězila brněnská Pořana, i když její předvedení východoslovenského folklóru nebylo bez chyb.

V kategorii tanec se živou hudbou zvítězil a současně laureátem festivalu se stal holandský soubor Mie Katoen z Tilburgu doprovázený tamní hudební skupinou Pivo zajímavého nástrojového složení (housle, akordeon, kontrabas, bicí). Oba soubory interpretovaly v dramaturgicky slušně vystavěném, žánrově pestrém a technicky dobře provedeném pořadu holandský folklór, i když mají ve svém repertoáru i jinonárodní, především balkánský. V kategorii soutěžilo 9 souborů.

V kategorii tanec s reprodukovanou hudbou (6 souborů) zvítězil německý soubor Trachten- und Folkloregruppe z Loehne, jehož čtyři páry průměrného věku 60ti let zaujaly silným vnitřním nábojem, grandézou tanečního projevu a promyšlenou dramaturgií.

Ve svých kategoriích osamoceny byly Místřínská cimbálová muzika ze Svatobořic-Mistřína, která přišla s repertoárem a výrazem spíše podlužáckým, a hudební soubor Fanfarenzug Weissenau z německého Bergu, jehož příslušnost k folklórnímu festivalu byla velmi volná.

Z ostatních souborů zaujala Yduna z Holandska s divácky vděčnou kompozicí z tanců různých národů, dánský Nordsjallandske Folkedansere svěžím tanečním výkonem a dobrou souhrou s hudebním doprovodem dvou houslí a akordeonu, a přirozeně půvabný, vnitřně procítěný taneční projev početné holandské "dřevákové" skupiny Smos as Walear.

Součástí festivalu byl koncert Brněnského orchestru lidových nástrojů v novém obsazení, který tentokrát uvedl folklór zahraniční, především slovenský, veřejná vystoupení souborů před obchodním

domem Centrum a tradiční průvod. Na velikonoční pondělí se zahraniční soubory rozjely do obcí a měst v bližším i širším okolí Brna, aby se s tamními folklórními soubory a skupinami zúčastnily velikonočních pomlázkových obchůzek.

Velmi zdařilou akcí festivalu byla pomlázková zábava v neděli večer v hotelu Voroněž, na níž byly vyhlášeny výsledky soutěže, a která vyústila v neformální společné tancování a muzicírování.

Jan M. Krist

TRROUBSKO A OSLAVY NÁRODOPISNÉ VÝSTAVY ČESKOSLOVANSKÉ

Jen hrstce národopisců a historiků je známo, co pro českou kulturu, etnografii a historii znamenala monumentální *Národopisná výstava československá* (NVČ) v Praze roku 1895 a zejména období čtyř let předchozí přípravy na ni. Byla to doba dávající silný podnět pro rozvoj řady humanitních vědeckých oborů, vznik muzeí, publikací atd. Pražské výstavě předcházela řada krajinských výstav. Sté výročí jedné z nich si připomněli i účastníci "Svatodušní národopisné slavnosti Troubsku 1994".

V neděli 22. května uspořádal místní folklórní soubor Podskalák ve spolupráci s Obecním úřadem v Troubsku oslavu svatodušních hodů, při nichž vzpomněl 100. výročí konání národopisné výstavy a slavnosti v Troubsku dne 1. července 1894. Po obědě se konala *obchůzka* chasy s dechovou hudbou Bobrava obcí. Pak vesnicí prošel *průvod* do areálu sokolovny, kde se odbyvala vlastní slavnost. Večer následovala *taneční zábava*. Potud tedy vcelku obecný hodový ráz.

Vlastní slavnost zahájil soubor Podskalák mnoha písněmi a řadou tanců, z nichž některé předvedl doprovázené jen zpěvem, jiné s doprovodem dechovky. Místní děti upoutaly pozornost svých příbuzných dětsky neumělým provedením tanečků. Pak následovalo vystoupení troubských královniček, hodové stínání berana a sólo se stárkami. Na závěr mohli přítomní shlédnout krátkou ukázkou z "honění krále" s vyvoláváním.

Jak vidno, v programu se proplétala tematika hodová a letniční. Vždyť základem byly svatodušní hody. Číslo se však vázalo i k tomu, co předváděli Troubští na slavnostech před sto lety. Při této slavnosti tak bylo vzpomenuo nejen 100. výročí od místní výstavy před NVČ a účasti domácích při NVČ v Praze, ale o mimořádný kulturní počín se v této souvislosti postaral Obecní úřad v Troubsku. Ten totiž k této příležitosti vydal dvě publikace.

Jde zejména o nové vydání 100 let staré brožury "*Národopisná výstava v Troubsku dne 1. července 1894*". Najdeme v ní vedle úvodu a dějin obce zejména stati archeologie, povaha lidu, kraj, vyšívání, lidová jména rostlin a úryvek léčení, rozčítadla, dětské hry se zpěvy, královničky a písně králenké, svatba, hody a stínání berana, honění krále a výstava. Autoři některých statí jsou známi, jiných zůstali anonymní.

Druhým publikačním počinem obecního úřadu bylo vydání sborníku ke 100. výročí Národopisné výstavy v Troubsku roku 1894 "*Aj v tom Tróbsku zvonijí...*" autorů Zdenky Jelínkové a Václava Štěpánka. Zdenka Jelínková pojednala o troubské národopisné výstavě a slavnosti 1. července 1894, Václav Štěpánek napsal o 100 letech národopisného hnutí v Troubsku a zabýval se některými místními obyčejí.

Celkově lze hodnotit slavnost jako úspěšnou, reprezentující tuto národopisně dosud živou a zajímavou obec. Ediční aktivitou obecního úřadu však kulturní význam slavnosti překročil rámec regionu. S potěšením můžeme tedy konstatovat, že i v dnešní době se ve vedení obcí naleznou lidé ochotní navázat na bohaté kulturní tradice předků nejen řečmi, ale i konkrétními činy. V tom mohou být Troubští příkladem pro mnohé.

Jan Krist

TVRDNICE 1994

41. ročník známých slavností "*Podluží v písni a tanci*" se konal ve Tvrdonicích ve dnech 27. - 29. května 1994. V pátek je zahájil *koncert* dechové hudby Rozmarýnka, na nějž navázala *přehlídka dalších dechových kapel*.

V sobotu se uskutečnily *soutěže ve zpěvu, tanci a o stárkovské právo* (autoři a režie Jan Janulík a Karel Čapka). Jedná se o tradiční akci, jejíž finále tvoří soutěž o stárka Podluží. Ukázalo se, že se daří ve výběru písní dodržovat regionální čistotu, že je zde řada pěveckých talentů a že by větší pozornost měla být věnována tanečním soutěžím. Kupodivu i doprovodná dechovka Tvrdončanka měla menší "výpadky", které naštěstí nijak nevyvedly tanečníky z tempa a míry. Zatímco se obě poroty radily (jedna hodnotila pěveckou a druhá taneční soutěž), mohli diváci shlédnout pořad "*Vesele na Podluží*". Tento byl sestaven se samostatných bloků kapel, takže do jisté míry působil nesourodě. Přispěla k tomu i absence jakéhokoli režijního zpracování. Zdá se, že autoři vybraným kolektivům jen přidělili čas a prostor a už se nestarali o to, co a jak na scéně předvedou. Pořad zahájilo vystoupení Slováckého krúžku z Prahy. Vesměs už postarší tanečníci se soustředili hlavně na tance vrtěná a verbuňk. Cimbálová kapela Hudci si pozvala osvědčené sólisty Moravanky J. Osičkovou, B. Osičku, M. Mordycha a F. Uhra z Lanžhota. Dobrý pěvecký výkon byl poněkud znehodnocen nedbalostí v oděvu žen (zvláště úprava hlavy), ale především různými manýry zpěváků, jak je známe z operet a dechovek (gesta a mimika při zpěvu, pohyb po scéně aj.). Cimbálová muzika Jožky Severina doprovodila sólisty J. Severina ml., J. Kučerovou-Severinovou, F. Studenku a J. Kružíka. Tato sestava působila daleko přesvědčivěji a přirozeněji. Vystoupení kolektivů byla od sebe oddělena vstupy vypravěče J. Černého z Hodonína, který se nijak nenutil do určité role, působil vcelku přirozeně a svým vyprávěním dokázal zaujmout obecenstvo. Vrcholem večera se však stalo vystoupení mužského sboru složeného z vítězů tanečníků verbuňku a vítězů soutěže o stárka Podluží za více než dvě desítky let. Tolik skutečných tanečníků se sejde jen málokdy.

V nedělní ránu se po slavnostní mši za účastníky slavnosti ve tvrdonickém kostele konalo na náměstí tradiční *sjíždění chasy*. Odpoledne prošel obcí průvod účinkujících "*Hore Tvrdonicama*" a pak následoval hlavní program "*Prameny domova*" (autoři J. Severin

ml., Z. Uher, Fr. Studenka). Ten také ukázal pravý stav a situaci ve folklórním hnutí na Podluží. Absence nejznámějších kapel a souborů, snad i méně zkušených autoři a režiséři, zvláště v dětských školních kolektivech a slováckých kroužcích zanedbávání těch nejzákladnějších pravidel při uvádění folklóru na scénu, tím vším musel být zákonitě poznamenán i program slavností. Jako v zrcadle se to vidělo v hlavním pořadu. Například vystoupení dětských souborů Tulipánek ze ZŠ Tvrdonice s "Vítáním jara", dětí z MŠ Tvrdonice s pásmem "Velikonoce" či dětí z MŠ Lanžhot nazvané "Na trávníčku" byla zbytečně vložena přehlídka vítězů soutěže O malovaný tulipán B. Šebetovské. I když lze mít určité výhrady k výběru písní některých dětských interpretů, děti zpívaly výborně. Břeclavánek I vystoupil v bloku "Jak sa hrajeme" s dětskými hrami. Bylo to stylově čisté a dobře provedené číslo. Více však upoutal pozornost Břeclavánek II. Číslo "U sedláka dobře sůžit" s různými tanci a říkánkami tvořilo tematicky sevřený celek, jemuž vedle přirozeného hereckého a pohybového vyjádření dominoval pěvecký a taneční zcela suverénní projev. Příkladné bylo i využití rekvizit. Tímto vrcholil blok dětských vystoupení.

Chasa z Podluží v čísle "Podlužácký stárku..." vzdala jen poctu svému v noci ztíživšímu stárku. Škoda, že nebyla využita více. Soubor Pálava zaujal zejména rekonstrukcí chorvatských vrtěných, ale také dobře zpíval a zatančil podlužácké vrtěné. Cimbálová muzika Břeclavanu doprovodila sólisty M. Zachovalého. J. Severina ml., J. Kučerovou - Severinovou, F. Studenku a bratry Zachovalé. Pak Slovácký krúžek z Tvrdonic předvedl fašank s tancem podšable, dívčím chorovodem a pásmem místních "fašankových" tanců. Jeho vystoupení by prospěl větší spád a jistější projev. Závěr pořadu dožínkami vytvořil

Slovácký krúžek z Kostic. Šlo asi o nejméně zdařilé vystoupení slavností. Našlo se v něm sice hodně dobrých pěveckých výkonů, vydařil se úvod s využitím dožinkového průvodu, ale dramaturgicky byl pořad vystaven na úmorném opakování píseň - krátké říkání. Stalo se tak osmkrát. Bylo to zbytečně únavné, nekonečné. Překvapila i nedbalost v oblečení děvčat. Tanečně byl využit jen valčík a verbuňk. Je to škoda, dožínky mohly tvořit přirozený a působivý konec slavností. Nestalo se tak.

Zdá se, že tvrdonické slavnosti nevykročily zrovna šťastnou nohou do pátého desetiletí své existence. Pořadatelům a programovým pracovníkům nezbude, než se zamyslet nad jejich dalším vývojem a směřováním. Ostatně, zavazuje je k tomu i tradice slavností. Dlouhodobě je třeba věnovat pozornost zejména dětským kolektivům. Týká se to hlavně souborů školních. Zdá se, že mimo krizi uměleckou a tvůrčí se nalézají dětské soubory organizované na jiné bázi než je škola. Obdobná situace je však i mezi slováckými krúžky. Prostě všude tam, kde se nepracuje stále a koncepčně, ale jen nárazově, příležitostně. Je sice dobře, že se pak chasa dá do kupy, že se objevují pěvecké i taneční talenty, ale jaký to má efekt, když vystoupí v dramaturgicky ne zcela dobře vystavěném čísle? Neumí se pohybovat po scéně, jejich orientace je špatná a hromadí i technické chyby v tancích. Situace na Podluží si nepochybně zaslouží pozornost a spoustu úsilí všech, kdo mají o folklórním dění v tomto známém slováckém regionu opravdový zájem.

Jan Krist

VLČNOVSKÁ JÍZDA KRÁLŮ 1994

Vlčnovské folklórní slavnosti, vyvolané v život slavnou Jízdou králů, se zařadily mezi naše nejznámější regionální folklórní festivaly. Zkušený pořadatel z vlčnovského Klubu sportu a kultury a z uherskohradištského Klubu kultury připravili i letos obsáhlý a různorodý program. Dlouhé řady autobusů

a stovky osobních aut se státními poznávacími značkami mnoha českých a moravských okresů přivezly v nedělním dopoledni návštěvníky, kteří chtěli shlédnout oživený obraz Joži Uprky a zažít neopakovatelnou atmosféru stále tajemného zvyku, atmosféru, již dosud nedokázaly zcela potlačit ani jarmareční ruch, ani další průvodní jevy soudobého folklorismu.

První návštěvníci mohli už v sobotu odpoledne vyslechnout koncert dechové hudby Chlapci Vlčnov-Jané a pobavit se na pořadu Vítejte ve Vlčnově, už po léta připravovaným úspěšně Miroslavem Potykou. Hlavním protagonistou tohoto pořadu byl soubor moravského folklóru ze Švýcarska. Večerní lidová veselice, obohacená nedávno vzniklým pořadem, při němž král minulého roku (Martin Janča) předal vládu králi letošního (Petr Kadlčík), je už tradičním zakončením sobotních programů.

Nedělní dopoledne mělo ráz velké pouti: na návsi zaujal dobře připravený *jarmark* s tradičními výrobky od vyšívání a krojů, majoliky, hrnčiny, dřevěných výrobků i perníku až po kuchyňské náčiní a zemědělské nářadí. K dobré náladě hrály dechové i cimbálové muziky, na pódiu uprostřed jarmarku se předvedly dětské národopisné soubory z Vlčnova a z blízkých Veleť a Kunovic. Na hlavní ulici si z příchozích vytvořili "své" obecnstvo vedle dechových hudeb i folklórní soubory Světlovan z Bojkovic a horňácký Lipovjan, a na jevišti vlčnovského stadionu vystoupil po koncertu dechovek v samostatném pořadu soubor Folklor 75 ze Švýcarska, doprovázený cimbálovou muzikou Soláň z Rožnova pod Radhoštěm.

Před polednem vyjelo z Nivnické ulice, od domu krále, 12 jezdců letošní královské družiny. Jako každý rok i letos museli projet obcí, zastavit se před domy, kde mají svobodná děvčata nebo kde mají výběrčí nadějí na větší příspěvek "na krále". To je ta část slavností ve Vlčnově, která tak zaujala Milana Kunderu, jehož navíc okouzlo i rytmické vyvolávání jezdců jako útvar na pomezí řeči a zpěvu: "Před tímto domem sú kláty, že sú tu děvčice jak karafiáty..." Nutno konstatovat, že letošní vyvolávačky se rekrutům (ani pořadatelům na panelech v ulicích) moc

nepovedly. Bývaly ve Vlčnově i vtipnější a s pěknějšími rýmy.

Druhým vyvrcholením vlčnovských slavností byl průvod účinkujících včetně královské družiny. Davy návštěvníků vytvořily hustý špalír po celé trase od Sokolovny až na stadion, kde účinkující krátkými ukázkami svého programu pozdravili přeplněné tribuny. Následující folklórní pořad na jevišti vlčnovského stadionu měl název *Zahrajte ně, muzikanti, dám vám paták*. Jeho autorem byl Dr. Jiří Jilík. Nejsem si jist, zda pěkné průvodní slovo tohoto pořadu, a dobrá vůle vytvořit co nejlepší folklórní podívanou, přinesly očekávaný účín. Především: vystoupení dětských souborů Čerešničky a Šohajek mohou být zajímavá pro rodiče na školní besídce, ale zcela zaniknou na velkém pódiu před dvěma tisíci diváků, ještě plných dojmů z atraktivní Jízdy králů. Spontánně bylo přijato vystoupení Vlčnovjanu, který nastoupil po Vlčnovjanku a uvedl se detailem se svoláním: "Děcka ešče jeden kúsek a dom," který by mohl být rozpracován do širšího akčního obrazu venkovské taneční zábavy. Po tomto vystoupení se začali z hlediště vytrácet nejenom Vlčnovjané se svými hosty, ale i skupiny návštěvníků, pospíchajících ke svým autobusům. Soubory Světlovan, Lúčka ze Svatobořic a Lipovjan už hrály téměř přesilovku: na stadionu bylo víc účinkujících než diváků. Závěr pořadu nezachránil ani vypravěč Jožka Šífar.

Jednotlivým vystoupením v odpoledním pořadu se za daných podmínek dá těžko něco vytknout nebo někoho z vystupujících zvlášť hodnotit. Snad jen malé upozornění Vlčnovjanu: vystoupení s dechovkou byl dobrý nápad, avšak tu polku se musí členové souboru naučit tak, aby je divák vnímal jako umělecké vystoupení. Je třeba ocenit, že Klub sportu a kultury vydává dobrý programový sborník s informacemi o pořadech i s organizačními pokyny. Možná by bylo dobré uvádět pravidelně ve sborníku i mapku trasy Jízdy králů - jako pomůcku novým návštěvníkům, i jako dokument. Bylo by to potřebnější než uvádět, že jde o 185. Jízdu králů: nikdo totiž neví, o kolikátou Jízdu jde. Tento zvyk, prováděný v minulosti v mnoha evropských zemích, je opravdu starobylý a náhodná zmínka z roku 1808 to jen potvrzuje.

Věřím, že pokud budeme u nás chovat koně, dotud se bude udržovat i zvyk Jízdy králů. Kéž by se také zmenšoval příkrov papírových růží a girland, pod nimiž lze živé koně jen tušit.

Josef Jančář

Jízda králů z Vlčnova. Foto J. Jančář, 1982

KŘENOVICE 1994

V neděli 5. června 1994 se v přírodním amfiteátru v Křenovicích uskutečnila IX. národopisná přehlídka okresu Vyškov nazvaná "Pod křenovskou májó". Snaží se představit tvorbu folklórních kolektivů pracujících

na okrese Vyškov. Letos se konala za poněkud menší účasti souborů, takže větší prostor k vystoupení dostal hostující valašský soubor Vsacan ze Vsetína se sólistkou Jarmilou Šulákovou.

Program přehlídky byl celkem prostý. Odpoledne prošel obcí slavnostní *průvod účinkujících* a po něm následoval vlastní *pořad* (scénář a režie Alena Přetáková). Je třeba říci, že autorka do pořadu vybírala a zařadila folklórní materiál velmi pečlivě a příkladně. Soubor Němčánek z Němčic uvedl různé hry, říkadla a taneční hry pro nejmenší. V pořadu "Děti, pojďte si hrát" byly vhodně využity i rekvizity. Sympatické vystoupení němčanské drobotiny vystřídala příprava domácího Křenováčku s tematickým blokem dětských her, v nichž jednotlivým prvkem byl kůň. Křenováček v pásmu "Jede Kudrna" ukázal škádlivky chlapců a děvčat, taneční hry a tance. Jeho číslo bylo dobře vystavěno, citlivě choreograficky zpracováno a též velmi dobře zatančeno. Totéž platí i o "Řemeslnických z Rašovic" v podání Litavánku z Bučovic, v nichž měli diváci možnost seznámit se s písněmi a tanci s řemeslnickou tematikou. Dětské folklórní kolektivy vůbec měly svá vystoupení pečlivě připravena, zpracována i interpretována. To bylo příjemným překvapením. V obdobném duchu se neslo i představení Křenováku. Zaujali jak zpěváci, tak tanečníci. Soubor si připravil rekrutské písně z Brněnska a tanec "Hosar z Drysic". Jednalo se o rekonstrukci tance podle sbírky dryického faráře z roku 1895. Citlivá a nápaditá choreografie byla umocněna jistým a precizním provedením. Tím skončila část pořadu, v níž se představily soubory z domácího regionu. Ke slovu poté přišli Jarmila Šuláková, které se podařilo rozezpívat celý amfiteátr, a soubor Vsacan, jenž úspěšně vyplnil větší část odpoledne.

Pořad - zvláště jeho první část - lze hodnotit mimořádně dobře. I režijní zpracování bylo výborné. Škoda jen, že průvodní slovo se omezilo na pár vstupů a divák se mohl v pořadu orientovat jen podle tištěného průvodce programem. Bylo by dobré zaměřit se příště na bohatší zastoupení kolektivů z domácího regionu.

Jan Krist

VÝSTAVY LIDOVÉ ARCHITEKTURY A INTERIÉRU V MUZEÍCH V ČECHÁCH V ROCE 1993

Výstavy zachycené v r. 1993 v českých a moravských muzeích lze rozdělit do tří základních skupin. Jde jednak o výstavy instalované ve vlastivědných muzeích mapující vývoj dané regionální formy lidového stavitelství, dále o nové stálé interiérové expozice v muzeích v přírodě a o výstavy dokumentačních fondů k lidové architektuře (kresby, fotografie).

Okresní vlastivědné muzeum v Chomutově otevřelo v r. 1992 stálou expozici pod názvem "*Krušnohorská jízba*". Záměrem výstavy bylo prezentovat způsob bydlení bohatšího sedláka v horském prostředí Krušných hor na přelomu 19. a 20. století. Exponáty z fondů okresního muzea prezentují interiér světnice (rekonstrukce byla provedena podle obrazů G. Zindela). Je zajímavé, že dřevěný kříž s Kristem byl v této oblasti osídlené německým etnikem umístěn v rohu světnice, kdežto dřevěný stůl stál vždy uprostřed místnosti a u něho pak židle (obyčejně s malovanými opěradly). Součástí regionální formy krušnohorského domu (jednotný dům) byla i truhlářská dílna (instalovaná rovněž v OVM), původně situovaná v jedné ose s obytnou částí (přístupná ze síně).

Městské muzeum ve Volarech (okr. Prachatice) připravilo pro své návštěvníky na období 1. 7. - 30. 9. 1993 výstavu "*Roubený dům ve Volarech*". Jde prakticky o část výstavy Jihočeská lidová architektura (1991 - Freilichtmuseum Finsterau, 1992 - Prácheňské muzeum Prachatice a Jihočeské muzeum České Budějovice), která prezentuje vznik a vývoj roubeného domu alpského typu ve Volarech a navazuje tak na stálou expozici městského muzea. Výstava upozorňuje též na další fenomén lidového stavitelství regionu a to na roubené seníky situované soliterně v lukách v okolí Volar. Tato část výstavy byla darována Freilichtmuseum ve Finsterau (Bavorsko) Městskému muzeu ve Volarech.

Z nových stálých interiérových expozic zpřístupněných v muzeích v přírodě v r. 1993 bych upozornil na expozici kovářství otevřenou ve skladě roubené kovárně ve Starém Bydžově (okr. Hradec Králové)

v Muzeu lidových staveb v Kouřimi (okr. Kolín). Expozice je vhodně doplněna několika trojrozměrnými předměty, mimo jiné i modely interiéru kovářské dílny od F. Karlíka (národopisné odd. Národního muzea v Praze) a zděné kovárny v Pecce (okr. Jičín) ze sbírek Podkrkonošského muzea v Nové Pace. Expozice zahrnuje celkem pět panelů (fotografie, reprodukce kreseb, archivní a další ikonografické prameny), které spojuje stavebně historický vývoj roubené kovárny čp. 2 ve Starém Bydžově doplněný vzpomínkami posledního kováře L. Vančury ze Starého Bydžova. Výstava přináší doklady k vesnickým kovárnám. Zařazuje kováře do společenského života v obci, dále zdůrazňuje funkci kováren a jejich situování ve vesnické zástavbě, věnuje se také půdorysnému vývoji kováren a používanému stavebnímu materiálu. Poslední panel pak upozorňuje na použití techniky roubení z tzv. dubových thranic (zvláště užívané v okolí Městce Králové, Nového Bydžova a na Jičínsku).

V r. 1993 došlo k významnému skanzenologickému počínu a to k otevření prvních objektů v řemeslnické čtvrti *Bezlém* v Hlinsku v Čechách (okr. Chrudim). V některých objektech jsou instalovány interiérové expozice, část objektů slouží také k různým aktivitám (opravna obuvi, keramická dílna ZUŠ). Domek čp. 361 představuje obytné stavení i s dochovanou hrnčířskou pecí z doby kolem r. 1800, v části světnice je ukázka staré hrnčířské dílny. V domku čp. 62, o němž první zmínka pochází z r. 1777, vybavení domu představuje způsob bydlení rodiny továrního dělníka z 2. poloviny 19. století (jde o dosti ojedinělou a přitom cennou expozici interiéru dělnického obydlí v českých skanzenech). V komoře roubeného stavení čp. 64, jehož nynější vzhled odpovídá 2. polovině 19. století je expozice věnovaná hrnčířství, které představovalo až do 70. let 19. století tradiční řemeslo obyvatel Hlinska. Roubený dům čp. 159 je na záklopovém prkně dat. r. 1765, má dochovanou černou kuchyni s vestavěnou pečí troubou. Expozice ztvárňuje životní a pracovní podmínky rodiny domácího tkalce z 1. poloviny 19. století (interiér světnice je vyzdoben ke konání svatby r. 1841; rekonstrukce byla provedena na základě dochovaných písemných pramenů). Součástí zčásti

zpřístupněného areálu hlineckého Betléma je nejen čp. 180, otevřené veřejnosti již v r. 1990, ale i dosud soukromý objekt čp. 178, který pochází z 2. poloviny 18. století a má zajímavý klasicistní štít.

Poslední skupinu pak představují výstavy prezentující dokumentační fondy k lidovému stavitelství. Polabské národopisné muzeum v přírodě v Přerově nad Labem uspořádalo 1. 5. - 30. 10. 1993 výstavu *fotografií* k uctění památky arch. Ladislava Štěpánka (1906 - 1992), který od 50. let působil jako krajský konzervátor památkové péče pro území středních Čech. Na území okresu Nymburk fotografoval v letech 1962-1965. Dokumentoval kupř. barokizující štíty, brány a branky statků, dále zachycoval fotoaparátem doklady roubené architektury Polabí. Zvláštní pozornost věnoval arch. Štěpánek roubeným chalupám s podsíněmi (kupř. v Záhornici čp. 24, Dubečnu čp. 19 a Žitovicích čp. 24), dále roubeným chlívům a ovčínům (kupř. zachytil archaický roubený špýchar v Kněžicích čp. 64). Objevil a zdokumentoval též polygonální stodolu v Bříství u Rožďalovic. Štěpánkovy fotografie na výstavě doplňovaly písemná dokumentace a zaměření vzniklé při výzkumech.

Regionální muzeum v Kolíně připravilo do MLS v Kouřimi na období 1. 6. - 31. 10. 1993 již šestou část cyklu výstav, na nichž představuje autory, kteří se věnovali kresebné dokumentaci lidové architektury. Výstava *"Bedřich Polák (1909-1988) a národopisná kresba"* (z fondů Středočeského muzea v Roztokách u Prahy) představila asi 1/4 z téměř 200 akvarelů, jimiž autor převážně v 70. - 80. letech dokumentoval zvláště severní a severozápadní část středních Čech (okr. Praha-západ, Kladno, Mělník). Vystavené práce zachycovaly rovněž sakrální památky (kupř. dřevěné zvonice v Libiši, okr. Mělník, v Přelici a Neprobylcích, okr. Kladno, dále zděné vodní mlýny (kupř. v Kněžínce, okr. Praha-západ a Makotřasích, okr. Kladno). Výstava představila též některé památky na území hlavního města (na území Prahy 6 kupř. barokní kapli na Jenerálce a statek s barokní bránou v Lysolajích).

Výstavu kreseb PhDr. Josefa V. Scheybala pod názvem *"Lidové stavby v Čechách, na Moravě a na Slovensku"* uspořádala správa SLSŘ Vysočina k 65. narozeninám autora na zámku ve Svobodných

Hamrech 12. 6. - 31. 8. 1993. Výstava se stala důstojným průřezem Scheybalovy celoživotní národopisné dokumentární kresby. Z kreseb - rekonstrukcí původního stavu objektů zaujme jistě roubená patrová Škodova usedlost čp. 17 v Luhově (okr. Liberec), dále stará roubená škola v Prosečném (okr. Trutnov) nebo vahadlová studna na návsi v Dymokurech (okr. Nymburk), přičemž kresba z r. 1982 zachycuje její stav na konci 19. století. Ze zbořených technických staveb zaujala kupř. sušárna ovoce z Vyskeře (okr. Semily) na kresbě z r. 1947. J. V. Scheybal se věnoval též dokumentaci architektonických článků lidových staveb, a to zejména těch, na nichž se uplatňovala výzdoba (kupř. ostění pískovcového portálu ze začátku 19. století v Bezděčíně čp. 21, okr. Jablonec nad Nisou). Interiéry reprezentovala kresba z r. 1958 zachycující síň roubené ještědské chalupy čp. 7 v Záskalí (okr. Liberec) a jejich vybavení pak kresby malované truhly z r. 1797 z obce Hájnice (okr. Trutnov). Z lidových staveb zachycených autorem při výzkumech na Slovensku se staly předmětem zájmu akvarely z r. 1959 kupř. mechanického "manglu" poháněného lidskou silou v Šumiaci nebo pitvora (síně) Bartošíkova stavení v Závadce nad Hronom (okr. Banská Bystrica).

Ve srovnání s minulými léty, v hodnoceném roce 1993 ubyl počet výstav s tematikou lidového stavitelství uspořádaných vlastivědnými muzei, naopak značnou aktivitu si v tomto ohledu ponechávají muzea v přírodě, která mají tuto problematiku přímo v pracovní náplni. Je též třeba kladně hodnotit, že byly zpřístupněny z muzejních sbírkových fondů další soubory fotografií a kreseb dokumentující lidovou architekturu.

Lubomír Procházka

O ŽENSKÉ POŘÁDNOSTI, ŠTASTNÉM DOMOVU A DOBRÝCH RADÁCH DO ŽIVOTA ČILI O "KUCHAŘKÁCH" VÝSTAVA USPOŘÁDANÁ

Výstavní akce Etnografického ústavu Moravského zemského muzea jsou v poslední době patřičně pestré a neomezují se jen na vyzkoušená témata z okruhu tradiční lidové kultury. Ke slovu se dostávají i sbírky, u nichž estetické kvality nebo historická hodnota nejsou hlavním důvodem, proč se objevují ve výstavních sálech. Smysl jejich prezentace musíme hledat jinde, třeba v novém pohledu na naši minulost, viděnou ze širšího zorného úhlu a v jiných souvislostech, např. z hlediska kultury všedního dne. S tímto pojetím se můžeme setkat v současných zahraničních národopisných nebo historických pracích často, protože představuje jednu z možných metod, jak přistupovat k interpretaci nedávné či vzdálené minulosti a kulturních projevů. Estetická hodnota předmětů každodenního života může být různorodá, ale pro zpracování plastického obrazu minulosti se bez nich neobejdeme.

Ze zorného úhlu kultury všedního dne můžeme hodnotit i vyšívané bytové textilie, běžně známé pod označením "kuchařky". Výstavu na toto téma s případným a výstižným názvem *"Každá žena pořádná ... aneb seznámení široké veřejnosti s mnohými způsoby vyšívaní kuchařek nástěnných, vhodných zejména k okrase bytu, poučení, jakož i k potěchu ducha"* uspořádal v listopadu 1993 až lednu 1994 Etnografický ústav MZM v Brně. Už sám název naznačuje, že "kuchařky" byly spojeny s kuchtěním a vařením, potažmo s místností, kde se tato životně důležitá činnost provozovala a to bez ohledu zda se jednalo o venkovskou nebo městskou kuchyni. I když tyto projevy masové kultury mají hlubší kořeny, počátek jejich širší obliby spadá do období konce 19. století a souvisí jednak se zvyšováním bytové kultury, jednak se zájmem o výšivku v období kolem Národopisné výstavy československé (1895). Základy vyšívaní získané školní výukou, mechanicky předtištěné vzory s podbíživými náměty a jednoduchá technika přispěly k jejich snadnému šíření i v pozdější době mezi dvěma světovými válkami, kdy patřily ke

standardnímu vybavení běžných domácností. Vedle své praktické funkce plnily samozřejmě i dekorativní poslání, ale jejich estetickou kvalitu hodnotit nebudeme. Jako takové jsou obrazem své doby. Občas zahrájí na národní notu, zaslí nad nenaplněnou láskou a drahým domovem a pak se obrátí i k méně vznešeným tématům a inspiraci, jakými byly hladký provoz kuchyně nebo praktické rady do života. Výzdoba spolu s nápisy tak vytvářela idealizovaný svět šťastného a útulného domova a harmonických rodinných vztahů, byly jakousi iluzí někdy až příliš vzdálenou od skutečné reality.

Vzhledem k tomu, že vyšívané "kuchařky" zachovávají přibližně stejný obdélníkový formát a monochromní výzdoba červenou, modrou nebo černou bavlnou je spíše fádni, snažila se autorka výstavy Lenka Nováková oživit expozici dalšími předměty, dotvářejícími dobovou atmosféru. K výstavě byl vydán výtvarně zdařilý katalog, jenž svou grafickou podobou evokoval dobu z počátku století, o níž vystavené exponáty slovem i obrazem tak přesvědčivě vypovídaly. Že jde o neotřelé téma, svědčí mimo jiné i skutečnost, že brněnská kolekce byla ještě vystavena v pražském Lobkovickém paláci a v mikulovském muzeu. A na závěr dnešním emancipovaným kuchařkám připomínáme: Dle kuchyně se soudí hospodyně!

- mv -

ÚLUV V HORÁCKÉM MUZEU V NOVÉM MĚSTĚ

Pracovníkům Horáckého muzea v Novém Městě na Moravě se podařil - aniž by o to usilovali - husarský kousek: Uspořádali výstavu organizaci, která v posledních několika letech zápasí nejen se změnami ve výrobním programu, ale bojuje i o to základní - o holé přežití. Zaslouženci již jistě poznali, že se jedná o Ústředí lidové umělecké výroby.

Název výstavy "*Lidová výroba, tradice a inspirace*" předjímá obsah: materiál z produkce ÚLUV odkazuje na inspirační zdroje v tradiční lidové výrobě, přičemž

je zdůrazněna oblast moravského Horácka; kraje, kde bylo domovem přadláctví a tkalcovství. Textil, ať již ve formě interiérových tkanin či oděvních kuponů, na výstavě dominuje. Zcela přirozeně se v tomto kontextu uplatňují příklady textilní domácí výroby z konce

19. století ze sbírek novoměstského muzea. Široká škála kanafasu je doplněna nejen vlněnými textiliemi s přímými odkazy na terén, ale i výšivkou, modrotiskem. Pro ilustraci šíře produkce ÚLUV se objevují i ukázky textilních technik z jiných regionů jako batika, krosienka, činovat. Práce se dřevem je zastoupena souborem dřevěných nádobí a drobných doplňků zdobených vyblížením a vyléváním kovem a především pak kolekcí hraček, jejichž výroba region proslavila. Tradice horácké hračky, její kontinuita až do dnešních dnů, je doložena tvorbou rodiny Bukáčků. Při zevrubném pohledu na tvorbu ÚLUV je patrný vývoj směřující k maximálnímu zjednodušení tvarů (keramika, perleťová bižuterie). Stručné doprovodné texty jsou v některých případech doprovázeny i návrhy a především pak vlastní fotodokumentací ze sbírek Horáckého muzea.

Výstava je tedy pohledem na produkci ÚLUV v letech minulých a mohla být uskutečněna díky spolupráci Etnografického ústavu MZM v Brně, který v roce 1972 na základě ministerské dotace začal vytvářet profilovou kolekci ÚLUV. Od roku 1973 do posledního nákupu v roce 1987 tak bylo shromážděno 2 128 inventárních čísel. Vzhledem ke skutečnosti, že ze zrušeného výstavního fondu ÚLUV nebylo a v budoucnu ani nebude moci být čerpáno, nabyla sbírka v EÚ MZM (potažmo celá výstava v Horáckém muzeu) jiné dimenze. V této souvislosti musíme rovněž s politováním konstatovat, že moravská část dokumentačního fondu se nestala logickou součástí brněnské sbírky, ale rozhodnutím Ministerstva kultury ČR byla převedena jinam. Je škoda, že s ohledem na zmíněné potíže nemohla být instalace dovedena do současnosti, návštěvník je tak ochuzen o produkci posledních let. Vystavené exponáty jsou nadčasové (poplatnost dobovým módním trendům je patrná především u oděvních modelů), prokazují osvědčenou míru vkusu, solidnost a řemeslnou poctivost, na níž jsme u výrobků ÚLUV zvyklí.

Přehledná a přívětivá instalace se stala jakousi malou bilancí tvorby kmenových pracovníků ULUV s jejichž jmény jsme měli možnost se setkávat na obdobných akcích v minulosti (nové jméno se bohužel neobjevilo).

Výstava, která potrvá do 27. 10. 1994, bude v letních měsících doprovázena další záslužnou akcí pracovníků muzea novoměstského a to jarmarkem lidových výrob a řemesel se vztahem k Horácku.

Hana Dvořáková

ČESKO - FRANCOUZSKÉ SETKÁNÍ V PRAZE

Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách (CEFRES) uspořádal 6. dubna 1994 v Praze zajímavé setkání odborníků z oblasti etnologie a sociální antropologie. Podnětem pro tento seminář se stal mezioborový vědecký projekt, který se pod patronací CEFRES začal uskutečňovat na podzim roku 1993 a který je zaměřen na nová pražská sídliště. Nebylo však smyslem setkání rekapitulovat dosavadní výsledky výzkumu, ale spíše podnítit diskusi o přístupech etnologie, sociální antropologie a dalších disciplín k problematice dnešního života člověka. Proto také téma dopoledního zasedání - *Etnologie, ethnografie, kulturologie, sociální antropologie?* - bylo nastíněno poněkud v polemickém duchu. Jako referující se představil francouzský sociální antropolog Jean Bazin, čeští etnologové Václav Hubinger, František Vrhel a kulturolog Martin Matějů. Zatímco francouzský host hledal ve svém příspěvku způsoby, jak sblížit výše vyjmenované disciplíny, zástupci české etnologie se dosti překvapivě vydali cestou zcela opačnou, někdy i bez objektivní argumentace.

Odpolední zasedání bylo určeno tématem *Etnologický přístup ve městě* a kromě našich badatelů - etnolog Zdeněk Uherek a socioložka Olga Šmídová - zde opět vystoupil i francouzský odborník - tentokrát sociální antropoložka Michèle de La Pradelle. Jejich konkrétní příspěvky názorně ukázaly, že studium člověka a jeho kultury je natolik rozmanité, že mu pohledy různých oborů mohou jediné prospět, a to i

přesto, že některé metodologické postupy jsou přece jen víc experimentem než standardní metodou (mám na mysli především výzkum Olgy Šmídové s použitím tzv. autobiografií).

Celý seminář i s následnou diskusí považuji za velmi přínosný, protože nastíněné otázky nejsou jen módním trendem doby, ale někdy až palčivým problémem pro badatele, kteří se zabývají nesmírně rychle se měnící současnou společností. Znovu se jasně projevilo, že etnologie a antropologie jsou pevně svázány s terénním výzkumem. V těch případech, kde tomu tak skutečně je, nestojí pak na prvním místě rozhodování, která z disciplín by měla mít přednost, ale spíše jak co nejdůkladněji zkoumané jevy postihnout. Pouhé teoretizování žádný z těchto oborů vpřed příliš neposouvá.

Martina Pavlicová

OLDŘICH SIROVÁTKA: ČÍTANKA ČESKÉ LIDOVÉ SLOVESNOSTI. Z LIDOVÝCH PÍSNÍ, VYPRÁVĚNÍ, ŘÍKADEL A HER. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 1992, 265 s.

Antologie vydaná formou skript je určena především studentům a učitelům pedagogických fakult. Oldřich Sirovátka, který byl mimo jiné i zkušeným pedagogem, sestavil díky svému nadhledu výběr, který je malým, ale promyšleným a poučeným souborem ukázek jednotlivých žánrů české lidové slovesnosti. Je to spolehlivá pomůcka pro budoucí učitele češtiny, kteří by měli mít přehled o české lidové slovesnosti jako o součásti slovesné kultury našeho národa. Čítanka seznamuje čtenáře s hlavními okruhy, povahou a žánry českého, tzn. českého, moravského a slezského slovesného folklóru. Je uvedena s jasným a srozumitelným patnáctistránkovým výkladem, který s výjimkou hudební stránky charakterizuje hlavní rysy slovesnosti a obsahuje také základní tuzemskou odbornou literaturu. Proporcionálně vyvážené oddíly ukázek Mezi dětmi (ukolébavky, říkadla, hádanky, hry), Písňe a zpěváci (popěvky, písňe, balady), Na besedě (pohádky, legendy, humorky a anekdoty, pověsti,

povídky ze života), Malé folklórní žánry (zaklínání, přísloví, pranostiky, veršované nápisy a dopisy), Lidové divadlo (hry obřadní, obchůzkové, selské, loutkové) přinášejí vedle ukázek materiálu taky výstižné citace výroků českých badatelů, spisovatelů a sběratelů folklóru, které obohacují čítanku o další rozměr. Připojený soupis pramenů přináší nejen klasické tituly, ale také méně známé nebo zdánlivě méně významné krajové sbírky. Při pouhém listování čítankou se můžeme potěšit lyrickými texty písní, pobavit se při čtení anekdot nebo přemýšlet o moudrosti přísloví. Jak poznamenává K. Čapek, "Svět lidové moudrosti je svět malých, více méně utišených lidí: je to právě slzavé údolí, kde si moudrost podává ruce s humorem." Čítanku české lidové slovesnosti, jejíhož vydání se O. Sirovátka nedožil, lze jednoduše komentovat příslovím: Moudré slovo neleží v truhlici, ale chodí po ulici.

Jana Pospíšilová

SBORNÍK O HUDEBNÍM SKLADATELI ALOISU HÁBOVI (1893-1973)

"Hudba prolínala život celé naší rodiny. Při polní práci jsme si zpívali. Večer po práci jsme hráli a zpívali na zahradě, po celé ulici pro potěšení. O svátcích jsme hrávali na kůru při zpívané mši. Při tanečních zábavách a lidových slavnostech hrávali jsme na Vizovsku, Zlínsku a Vsacku. Kromě otce klarinetisty hrál nejstarší bratr Vincenc na klarinet a na housle, bratr Josef na flétnu a já jsem hrával na housle a kontrabas. [...] Při tanečních zábavách a lidových slavnostech hrávali jsme kromě tanečních skladeb i taneční písně, jež nám tanečníci předzpívali. Někteří uměli ještě po staru vykrúcat, tj. zpívat s ozdobami vybočujícími z obvyklého púltónového systému. Ti po nás chtěli, abychom tak hráli, jak oni zpívali. Museli jsme 'chytat' nezvyklé intervaly hlavně na housle. Absolutní sluch mně to usnadňoval. Ale nedařilo se vždy všechno k plné spokojenosti zpěváků - tanečníků. Stalo se jednou, tuším na Vsacku: Zpěvák, chlapisko jako hora, chtěl nám dvoulitrovou sklenici

rozbit basu, protože jsem nedovedl zahrát na housle jeho píseň tak, jak ji zpíval. Nahnal nám tenkrát hodně strachu. Učili jsme se pak doma různým typickým intonačním odchýlkám lidových zpěváků. Z *těchto zkušeností vybudoval jsem od r. 1917 svou čtvrttónovou a od r. 1923 i šestitónovou hudbu* obměňováním hlavních intervalů - sekundy, tercie, kvarty, kvinty, sexty a septimy, tj. zvyšováním nebo snižováním intervalů o čtvrttón nebo šestitón v metodice i v harmonii."

To jsou skladatelova slova z pojednání Můj lidský a umělecký vývoj a jsou uveřejněna vůbec poprvé ve sborníku, který uspořádal Jiří Vysloužil. V roce stého výročí skladatele jej vydalo nakladatelství Lípa ve Vizovicích, kde se Hába narodil. Předmluvu napsal sám nakladatel Alois J. Rychlík, dále zde najdeme kapitoly o životě a díle skladatele z pera J. Vysloužila, Hábovy črty o sobě a jiných, korespondenci Háby s Vysloužilem a s Hábovým stejnojmenným synovcem, řadu dokumentů - především dobových fotografií, autografů (Hába, Janáček) i nezbytných vysvětlivek. Mimochodem, je zde přetištěna i studie *Skladebné hodnoty lidové písně*, kterou Hába publikoval v roce 1940. Sborník je k mání ve jmenovaném vydavatelství, má více než sto stran a stojí Kč 40,-. Všem zájemcům jej vřele doporučuji.

Dušan Holý

MÄRCHEN UND MÄRCHENFORSCHUNG IN EUROPA. EIN HANDBUCH.

Diether Röth - Walter Kahn (Hrsg.) Haag + Herchen Verlag. Frankfurt am Main 1993, 328 str.

V r. 1985 založil majitel cestovních kanceláří a autor umělých pohádek Walter Kahn nadaci k podpoře studia a vydávání pohádek. Mezi odborníky i čtenáři si získala brzy značný ohlas. S pomocí nadace se na knižním trhu objevují nejen pohádky různých národů, z různých dob a různého zaměření, ale i vědecké práce folkloristů, literárních vědců a pedagogů, kteří se zabývají pohádkami mj. také jako kulturním fenoménem. K tomuto typu prací patří i

příručka, v níž 25 autorů z celé Evropy podává hutnou formou buď přehledný obraz o výzkumu pohádek ve svých zemích (Bulharsko, Británie, Francie, Irsko, Německo, Rakousko, Skandinávie), buď charakteristiku některého národního pohádkového repertoáru (Estonsko, Itálie, Jugoslávie, Rumunsko, Rusko, Řecko, sem patří i stať A. Satkeho o pohádce české a slovenské), nebo se podává analýza určitého problému (např. kouzelné pohádky - Holandsko, Vlámsko, Portugalsko, Španělsko). Několik statí je věnováno činnosti významných sběratelů a organizací sbírek (katalogů) pohádek (Británie, Maďarsko, Německo, Švýcarsko). Příručka je uvedena dvěma obecnějšími statěmi: L. Röhrich se zamýšlí nad současným významem pohádek a jejich výzkumem a L. Denecke zdůrazňuje "spojující úlohu pohádek" v rámci se integrující Evropy. Tento aspekt - odkrývat pohádkový repertoár a zpřístupňovat jeho hodnoty - je obecným rysem Kahnovy nadace a jejích edicí. Platí to plně i pro tuto příručku. Význam pohádek není v ní chápán jako předmět jen úzce národního nebo regionálního zaměření, ale je zdůrazněna funkce pohádek jako výrazu společného kulturního dědictví.

Příručka přehledně ukazuje na úroveň, teoretická východiska i na organizaci výzkumu pohádek v zemích Evropy. Vítaný je proto také velmi bohatý poznámkový a zvláště bibliografický aparát. Ačkoliv je příručka redakčně připravena pečlivě, stala se jediná chyba, která postihla právě autora českého: z tisku vypadly všechny poznámky a bibliografické údaje k statí A. Satkeho, takže pečlivé informace o české a slovenské pohádce a o jejím výzkumu, který je srovnatelný s jinými evropskými centry, zůstaly bohužel bez bibliografických odkazů.

Idea vydat tuto příručku je starší. Vznikla v r. 1988 na sympoziu o evropských pohádkách v Blaubeurenu. Uskutečnit se jí podařilo až nyní. Příručka je výborným přehledem o stavu výzkumu a zároveň dobrým úvodem do praktického i teoretického studia pohádek.

Marta Šrámková

KÉPEK A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYSÁG 20. SZÁZADI TÖRTÉNETÉBŐL

"A világ létra, melyen az egyik fel, a másik le megy." Antropológiai fotóalbum. Szuhay Péter, Barati Antónia. Budapest 1993

(Obrazy z historie Romů v Maďarsku ve 20. století. "Svět je žebřík, jednou jde nahoru, jednou dolů." Antropologické fotoalbum. Péter Szuhay, Barati Antónia. Budapešť 1993)

700 fotografií ze 14 maďarských muzeí, resp. jednoho kulturního romského centra, doplněných texty a závěrečnou studií, tvoří tuto neobvyklou publikaci věnovanou kultuře maďarských Romů.

Fotografie od přelomu 19. a 20. století po současnost jsou rozděleny chronologicky a tematicky (kočovníci, usedlí Romové, zaměstnání a místa, kde pracují, rodinný a společenský život, svátky, kulturní integrace a diferenciacce, atd.). Za pozornost stojí ateliérové snímky Romů ze začátku století, nejen vajíků či prestižních kapel, ale i evidentně velmi chudobných rodin - z našeho prostředí takové fotografie v podstatě nejsou známy.

Celé fotoalbum je mixází nejrůznějších pohledů, které nejsou samozřejmě prosty předsudků a které v tomto množství ani nemohou být na stejné úrovni. Vedle snímků s vysokou dokumentární a zároveň i uměleckou hodnotou najdeme fotografie zjevně inspirované (např. Koudelkovým dokumentem). Zařazení barevné fotografie z 80. let v celkovém pojetí knihy působí trochu nepatřičně - "barevný svět Romů" zachycený fotografií černobílou je daleko působivější. Od romantického přístupu k "divochům Evropy" ze začátku století, přes pozitivistický fotografický záznam jejich tradičních řemesel, k předčasné a falešné optimistickým reportážím či snímkům s převažujícím antropologickým záměrem předkládá album velmi široké spektrum pohledů, s výjimkou jediného - pohledu zevnitř této komunity.

Úryvky textů - odborná literatura, i rasisticky zaměřená, beletrie, korespondence, zápisy folklórních útvarů (pohádky, písňové texty, vzpomínkové vyprávění) - hodnotně doplňují knihu, která tak není jen o Romech, ale také o těch, kteří jejich život studují a kteří formují a definují názor ostatních.

Studie Pétera Szuhaye shrnuje dřívější autorovu vědeckou a publikační činnost zaměřenou na studium Romů. Problematika této skupiny obyvatel má mnohé společné rysy i v sousedních zemích, v kontextu výlučnosti samotných Maďarů v Evropě však vstupují do hry i další faktory. Autor upozorňuje na více než stoletou politickou ambici a usilování o asimilaci Romů. Kočovníci byli všemožnými způsoby restriktování a usedlí Romové, mluvící maďarsky, byli předkládáni jako pozitivní příklad.

Po 2. světové válce se Romové museli v rámci nuceně stoprocentní zaměstnanosti více přizpůsobovat okolnímu obyvatelstvu. Ale ani násilná likvidace jejich obytných kolonií v podstatě nic nevyřešila - vznikaly kolonie nové a opět romsky homogenní. Neřešené problémy a jejich zastírání vyplynuly napovrch se změnou politického režimu v Maďarsku na konci 80. let. Přestože venkov stále relativně umožňuje zařazení se a nebo alespoň paralelní spolužití s neromským obyvatelstvem (příležitostnou prací v zemědělství nebo prodejem řemeslných výrobků), Romové se stále častěji stěhují a shromažďují ve městech. Tady však právě nekvalifikovaní dělníci jako první ztrácejí zaměstnání. Život v přelidněných ghetech s ošesnými životními podmínkami spolu s beznadějí zlepšit svou životní situaci jsou podkladem pro všechny průvodní negativní jevy. Skupina zbohatlých Romů, která se vydělila během 80. let, však řešení situace nenapomáhá a ani nechce. Předsudky a až rasistické názory mají u neromského obyvatelstva vzestupnou tendenci.

Většina společnosti Romy a jejich způsob života odsuzuje a vyhošťuje je. Romové to vědí, akceptují svou sounáležitost a sebeidentifikují se. Tvoří uzavřenou endogamii, kterou Szuhay P. dělí podle jazyka, jímž hovoří, a s tím souvisejícím i převažujícím zaměstnáním a způsobem života. Východisko z velmi složité situace vidí autor v začlenění Romů do občanské společnosti, která je obklopuje - pomocí vzdělání, poznání vlastní historie a nalezení ztracené sociální jistoty. K tomu má přispět i tato publikace.

Kniha je vybavena podrobným indexem fotografií (autor, uložení, inventární číslo), rejstříkem lokalit, kde byly fotografie pořízeny, obsáhlou bibliografií použité

literatury. Všechny texty jsou paralelně na druhé polovině stránky přeloženy do (dobré) angličtiny. Velmi náročný projekt byl po odborné stránce fundovaně a pečlivě připraven a technicky dobře proveden, přitom v podmínkách, které jsou srovnatelné s našimi. Celosvětový trend kulturní, ekonomické a tím i politické podpory menšin našel v tomto případě realizaci, která seznamuje s mnohými velmi složitými aspekty života Romů - objektivně a bez krajních hodnotících stanovisek. Je to výborná inspirace a návod i pro jiná (např. česká) specializovaná muzea.

Helena Beránková

CHVÁLA BLÁZNOVSTVÍ JUDR. JOSEFA HOLCMA- NA ZE SKORONIC

Když jsem dočetl knížku Josefa Holcmana "O jízdě králů", zavelel vnitřní hlas rozdělit se o své čtenářské dojmy. Spor o to, zda bude psát etnograf nebo obyčejný čtenář, vyhrál obyčejný čtenář. Podle toho, jak to psaní dopadlo, je však zřejmé, že si tu a tam přisadil i ten etnograf.

Kdo chce vstoupit do krásného světa chlapectví a jinošství plného čistého citu plynoucího z vědomé sounáležitosti s přírodou, s rodinou i s obcí, kdo se zamýšlí nad tím, kde se berou lidé, kteří umějí být v určitém místě doma, kteří umějí proměnit úctu k tradicím v obětavou, činnorodou, často nepochopenou a nikdy hmotně nehonoranou práci pro uchovávání těchto tradic potřebnou, nechť se do Holcmanovy knížky rychle začte. Na 143 stránkách najde téměř vše, co potřebuje k tomu, aby si začal klást otázky nejen o jízdě králů, nacházel na ně odpověď, nebo si tvořil odpovědi vlastní. Jsou tu samozřejmě základní informace historické a velice cenné materiály etnografické a folklorní. Zcela ojedinělé je však autentické svědectví o tom, co cítí účastník zvykoslovné obchůzky, jak se tyto pocity vyvíjejí v souvislosti s jeho lidským zráním, jak vnímá vztah jednotlivých vrstev pospolitosti obce, jak to všechno včleňuje do osobních životních postojů, do své životní filozofie. Lze to říci i tak, že Josef Holcman nenapsal jen

fundovanou, bystře, poutavě a netradičně koncipovanou zvykoslovnou studií, ale že vyslovil své životní a lidské vyznání.

Holcmanův přítel, publicista Jan Gogola napsal v úvaze o autorově tvůrčím i vydavatelském počínu, že z hlediska současné módní honby za materiálními výhodami a požitky je vlastně Josef Holcman blázen, když knížku nejen napíše, ale i vlastním nákladem vydá. Já bych k té Gogolově chvále Holcmanova bláznovství z duše rád dodal: *Šťastná země, která má takové blázny*. Distribuce knížky Josefa Holcmana se ujali knihkupci v Kyjově, Hodoníně, Uh. Hradišti a zlínská Archa.

Karel Pavlišťík

O JEDNOM RADOSTNÉM PROJEKTU

Není tak úplně snadné psát o zásluhách. O zásluhách jednotlivců, či o zásluhách institucí. Ani u onoho radostného projektu to není lehké. Záleží totiž na úhlu pohledu, který u různých vnímatelů může být a zpravidla také bývá různý. Kdo má tedy největší zásluhu na rodícím se "pěsničkovém projektu"? Interpreti? Kvalitní výběr a záznam? Rozhlas? Supraphon? Sponzorující Lidové noviny? Nehledejme pořadí. Důležité je, že se v roce 1993 objevily na trhu dvě kompaktní desky a jedna kazeta, které jistojistě čtenáře Národopisné revue potěší.

Portrétní kompaktní disk *Jarmila Šuláková - A vy páni muziganti* (Supraphon 11 1839-2 711) přináší výběr nejlepších nahrávek naší nejpobláznější interpretky lidových písní, výběr z let 1977-1987. Je to souhrn bohatý, dvacet pět převážně valašských písniček (v několika slyšíme i geneticky barevně vzácně vyladěné hlasy zpěvaččiny maminky Blaženy a dcery Zuzany) a rožnovskou Polajku. To ostatní, společně všem třem zvukovým nosičům budiž řečeno závěrem.

Kompakt druhý *Luboš Holý - Za Moravú, tam je dobre* (Supraphon 11 1853-2 711) je profilem nezaměnitelného "bohatýrského tenorbarytonu" univerzitního profesora, vědce světového rozhledu, člověka, kterého horňácká lidová píseň provází od

kolébky až do dnešní zralosti. Ve výběru sedmnácti celků z období po roce 1980, kdy Luboš začal po BROLNu spolupracovat též s ostravským Technikem, slyšíme a vycitujeme též rodovou spřízněnost hlasu zpívajícího otce Martina a bratra Dušana.

Třetím počinem je titul *Ludvíka Vaculíka Radosti Radosti* (Supraphon 11 1863-4 911). Lituji, že Supraphon měl obavy z "neprodejnosti" a vydal šedesátiminutový pořad pouze na kazetě, ne na kompaktu. Ale i za to díky. Literát Vaculík nejenom zpívá, ale též čte své fejetony. Celkem sedmnáct hudebních a literárních čísel na kazetě najdeme. A v jednom z nich nasloucháme i sólovému zpěvu nositelky Ludvíkovy rodové tradice, jeho dcery Cilky Vaculíkové.

Co je u všech tří zvukových nosičů společné? Hodně. Duši jim vdechl autor a realizátor projektu *Jan Rokyta*. Citlivý kumštýř, dlouholetý hudební redaktor ostravského rozhlasu, znamenitý cimbalista a umělecký vedoucí neméně znamenité cimbálové muziky Technik, atd., který si pro realizaci projektu vybral stabilní kolektiv spolupracovníků (hudební režisér Vladimír Studnička, zvukový režisér Ivo Roubal, odpovědná redaktorka Jana Smékalová), s nímž už po řadu let dosahuje zvukových záznamů nejvyšší kvality, které je možno okamžitě převzít na náročné supraphonské nosiče. Společný je samozřejmě též perfektně hrající Technik s primáši Miroslavem Hlostou a Jiřím Crhou a u všech tří zvukových produktů tištěný textový doprovod, obohacený o vyznání lásky k lidovým písním jejich výjimečnými interpreti.

Věřím, že zmíněné tři první tituly jsou začátkem většího projektu, jakési galerie těch nositelů lidových písní, kteří se dožili doby, v níž je už možné zaznamenat a bez ztráty kvality uchovat jejich osobitý projev. Rád bych věřil, že tento rozhlasovosupraphonský projekt neskončí na půli cesty, podobně jako před několika lety zůstal torzem společný projekt rožnovského Valašského muzea v přírodě, ostravského televizního studia a pražského Supraphonu "Vonička z domova". Bude záležet i na nás, milovnících lidových písní, jak se budou kompakty prodávat a jak budeme Jankovi Rokytovi držet palce. To také budou zásluhy.

Ivo Stolařík

AKADEMICKÁ NITRA 1994

Od roku 1967 se na Slovensku každoročně uskutečňuje setkání studentů z mnoha zemí Evropy na Akademickém festivalu folklórních souborů. Studující mládež jako budoucí nositel vzdělanosti a kultury tak má příležitost "setkat se v písní", poznávat prostřednictvím folklóru to, co je v životě rozdílných entit společné a lépe chápat rozdílnosti kultury a způsobu života národů v integrující se Evropě.

Akademická Nitra ve dnech 7. - 11. 6. 1994 rozšířila letošní setkání o mezinárodní sympozium o problémech uchovávání a ochrany tradiční lidové kultury a o jejím využívání ve výchově studentů. Proto organizátoři - ministerstvo školství a vědy, ministerstvo kultury, Vysoká škola zemědělská a zejména Vysoká škola pedagogická v Nitře, ve spolupráci s nevládními mezinárodními organizacemi - pozvali do Nitry kromě dvaceti folklórních souborů z 11 států etnografy, folkloristy a další odborníky ze Slovenska i ze zahraničí, aby spolu se zájemci z řad studentů přednesli v plénu vstupní referáty a diskutovali v odborných sekcích zejména o využití folklóru a prvků tradiční lidové kultury ve výchově na univerzitách.

V bloku úvodních přednášek přednesl O. Elschek z Bratislavy pozoruhodný příspěvek o lidové hudbě v hudební výchově na základních i vyšších školách a o jejím významu ve vzdělávání a výchově vůbec. Obdobně byl s velkou erudicí zpracován i problém folklóru v literatuře a literatury ve folklóru v přednášce M. Leščáka a V. Marčoka ze SAV v Bratislavě, na jejichž přednášku navázal přednáškou o vztahu literatury a folklóru rektor Vysoké školy pedagogické P. Liba. O péči o kulturní dědictví v duchu dokumentu UNESCO Doporučení k ochraně tradiční kultury a folklóru přednesl referát J. Jančář ze Strážnice a přednášky v plénu uzavřela příspěvkem o současných formách obřadní kultury na Slovensku V. Fenglová ze SAV v Bratislavě. Na závěr plenární části sympozia vystoupil zástupce dokumentačního střediska UNESCO v Budapešti dr. László Felföldi, který informoval o činnosti střediska a jeho úsilí o podporu mezinárodní spolupráce v dokumentaci a ochraně tradiční lidové kultury v jednotlivých zemích.

Účastníci sympozia ze Slovenska, početná delegace z České republiky, i účastníci z Francie, Maďarska, Bulharska a Ukrajiny pak zahájili rozpravy ve čtyřech sekcích, v nichž bylo předneseno téměř šedesát referátů a sdělení, jež budou spolu s úvodními přednáškami publikovány ve zvláštním sborníku.

Už v průběhu sympozia byly v krásném nitranském divadle zahájeny soutěže folklórních souborů. Ve dnech 9. a 10. června se pak uskutečnila jejich hlavní vystoupení zakončená galakonzertem v sobotu 11. června.

Josef Jančář

ERRATA 8

NÁRODOPISCI V ČERSTVÝCH BIOGRAFICKÝCH SLOVNÍCÍCH II

Sotva oschla tiskařská čerň na první části stejnojmenného příspěvku (NR 2/92, s. 92-94), v jehož závěru jsme se zmínili o zamýšleném novém vydání akademického slovníku z roku 1992, vzal tento záměr za své kvapným, poněkud snad neuváženým zrušením Encyklopedického institutu tehdejší ČSAV. Vydávání těchto žádaných a vskutku žádoucích pomůcek se však pohoťově ujala jiná, většinou nová nakladatelství, takže jich začíná být na knižním trhu jak v řičici dírek. Leč otazníků nad nimi neubývá.

Zalistujme dvěma biografickými slovníky, které se objevily v poslední době a jejichž hesla se zčásti, i když jen malá, týkají našeho oboru.

Encyklopedický slovník *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918* vyšel již ve druhém opraveném a doplněném vydání v nakladatelství LIBRI (Praha 1993). Na více než 400 stranách přináší 666 hesel, v nichž je citováno dalších téměř 1000 jmen. Hesla jsou ve srovnání s jinými biografickými slovníky poměrně obsírná a mají až epický charakter. "Čistých" národopisců tu však není: osobnosti spjaté různými pouty, ba někdy jen nitkami, s národopisem náleží v tomto slovníku spíš k cestovatelství (např. M. Kabátník, E. Holub, J. Kořenský), literatuře, jazykovědě, historii apod. (Kosmas, J. A. Komenský, J. Blahoslav, B. Balbín, J. A. Hanke, J. Dobrovský, P. J. Šafařík, F. L. Čelakovský, K. J. Erben, B. Němcová, K.

Havlíček-Borovský, T. Nováková, J. Herben aj.), k výtvornému a hudebnímu umění (J. Mánes, O. Hostinský, L. Janáček) či muzejnictví (V. Náprstek). Marně bychom i jen v rejstříku jmen citovaných uvnitř rozmanitých hesel hledali průkopnické sběratele a editory lidových tradic (např. F. Sušila, B. M. Kuldu či F. Bartoše), popřípadě nejvýznamnějšího představitele archeologické a národopisné slavistiky L. Niederla, z jehož díla vyšla tiskem do roku 1918 velmi závažná část.

Absenci Lubora Niederla a jiných osobností je první ze slovníků propojen s druhým - *Encyklopedií osobností Evropy od starověku do současnosti* (Nakladatelský dům OP, Praha 1993) s více než 11 000 hesly o osobnostech světového, evropského či národního významu. Z toho lze napočítat kolem desíti těch, kteří mají něco společného s českým národopisem, ale do této encyklopedie jsou zařazeni spíše s ohledem na jiné stránky vědecké, převážně však umělecké činnosti. Stěží by asi byli pojati sběratelé a vydavatelé slovesného, hudebního a tanečního folklóru jako F. L. Čelakovský, K. J. Erben, B. Němcová a J. Š. Kubín, kdyby nebyli proslulými spisovateli, J. Jindřich, kdyby nebyl znám jako skladatel, chyběl by jistě též K. Weis, kdyby nekomponoval opery a operety, D. Jurkovič, kdyby nebyl architektem, L. Kuba, kdyby nebyl malířem, i K. Plicka, kdyby neproslul jako fotograf a filmař. Navíc jsou tu jako cestovatelé E. Holub a A.V. Frič, nebo L. Janáček jako nepominutelný skladatel, který mj. "sbíral a vydával lidové písně a tance", avšak zanechal po sobě též znamenité etnomuzikologické studie. Tím výčet českých osobností souvisejících nějak s národopisem bohužel končí, takže nezbyvá, než vyslovit politování, že mezi ty, kteří výrazně ovlivnili českou vědu, se nedostali např. F. Sušil, F. Bartoš, V. Tille, J. Horák, V. Úlehla, B. Václavěk, V. Mencl, ostatně větším dílem angažovaní také v jiných vědních oborech. Z těch, kteří se zapsali do dějin vědy evropské, ne-li přímo světové, postrádáme citelně slezského rodáka etnologa P. Schebestu, komparatistu J. Polívku, z naší doby sociální a kulturní antropology E. Gellnera a L. J. Pospíšila. Bez nich a třeba ještě dalších zůstává reprezentace našich oborů citelně proděravělá.

V intencích tohoto způsobu volby osobností utkvívá ovšem i výběr představitelů etnografie, etnologie, folkloristiky a kulturní a sociální antropologie z jiných zemí. Někteří tu plným právem zastupují jiné oblasti činnosti, např. hudbu (B. Bartók, Z. Kodály, B. Širola, P. Konjović), literaturu (J. a W. Grimmové, E. Lönnrot, F. R. Kreutzwald, P. O. Kuliš), objevné cestovatelství (K. Rasmussen, A. Bastian, N. N. Miklucho-Maklaj, Th. Heyerdahl, B. Danielsson aj.), historii (Maciej z Miechowa), sociologii, psychologii a religionistiku (É. Durkheim, W. Wundt, J. G. Frazer, C. Lévi-Strauss), antropologii (E. B. Tylor, G. Schweinfurth, L. S. B. Leakey), geografii (F. Ratzel), historii umění (A. Riegl); zbývá ještě A. I. Hazelius, zakladatel Nordiska Museet (mylně Skansen), S. Erixon, o němž nám není známo, že by byl také historikem, N. E. Hanemarkstedt a V. J. Propp. To je v podstatě celé zastoupení národopisu v nové personální encyklopedii. Kdybychom měli podle této klíče vypočítávat chybějící hesla, neobešli bychom se bez dalších osobností světové pověsti (např. Th. Benfey, J. F. McLennan, J. J. Bachofen, A. Lang, K. L. Krohn, A. Aarne, L. Lévy-Bruhl, F. Boas, W. Schmidt, L. Frobenius, A. R. Radcliffe-Brown, B. Malinowski, K. Birket-Smith, E. Ewans-Pritchard, M. Eliade, E. R. Leach, A. G. Leroi-Gourhan aj.), popřípadě významu přinejmenším evropského (R. Meringer, J. Meier, E. Hoffmann-Krayer, M. Mauss, A. van Gennep, D. K. Zelenin, W. Koppers, K. Moszyński, P. G. Bogatyrev a mnozí další). Pokud bychom pak měli dostát výběru pro třetí kategorii Encyklopedie osobností Evropy, která má zahrnovat mj. špičkové představitele vědy jednotlivých evropských států, museli bychom vzít na vědomí ještě četné další zástupce etnologie, etnografie i folkloristiky, kteří se výrazně zapsali do vývoje národních věd a zasloužili se o působení jejich mezinárodního věhlasu a vlivu. Pak bychom nemohli pominout některé z národopisců východoslovanských (S. M. Širokogorov, S. A. Tokarev, V. J. Gusev aj.), polských (O. Kolberg, S. Poniatowski, J. St. Bystron, J. Krzyżanowski aj.), lužickosrbských (J. A. Smoler, P. Nedo), jihoslovanských (V. S. Karadžić, M. Gavazzi, V. Novak, N. Kureš, M. Arnaudov, Ch. Vakarelski, Cv. Romanska aj.), maďarských (J. Csaplovics, J. Erdélyi,

L. Katona, I. Györfy, D. Malonyai, Gy. Ortutay, B. Gunda aj.), rumunských (R. Vuia, P. Caraman, P. H. Stahl aj.), řeckých (G. A. Megas, M. G. Meraklis aj.), albánských (R. Sokoli, R. Zoizi), italských (G. Pitre, R. Biasutti, G. Cocchiara, P. Toschi aj.), španělských a portugalských (F. Krüger, J. Caro Baroja, J. Dias aj.), francouzských (L. F. Sauve, C. a J. Seignolle, P. - Y. Sébillot, P. Rivet, A. Varagnac, A. G. Haudricourt, J. Cuisenier aj.), belgických a nizozemských (A. Marinus, K. C. Peeters, P. J. Meertens, J. de Vries aj.), britských a irských (C. Hole, T. G. Jones, S. Ó. Súilleabháin aj.), švýcarských (R. Weiss, M. Lüthi, P. Hugger aj.), rakouských (A. a M. Haberlandtovi, A. H. Bernatzik, W. Hirschberg, L. Schmidt, O. Moser aj.), německých (W. H. Riehl, W. Mannhardt, B. Ankermann, J. Bolte, G. Buschan, R. Thurnwald, F. Graebner, W. Pessler, M. Gusinde, H. Naumann, V. von Geramb, W. E. Mühlmann, R. Beitz, A. Spamer, J. a E. Lips, K. Ranke, G. Heilfurth, G. Wiegelmann, L. Röhrich, H. Bausinger aj.) a severských (C. W. von Sydow, U. T. Sirelius, E. Aaltonen, K. Vilks, K. - C. Tillhagen, N. - A. Bringéus, H. Stigum, S. Solheim, A. Stensberg aj.). Ve výčtu by bylo lze pokračovat, až by možná přesáhl počet současných českých herců a hereček, zpěváků a zpěvaček popmusic, textařů apod., které Encyklopedie osobností uvedla, aniž by bylo pravděpodobné, že většina z nich má naději zapsat se do vývoje evropské kultury a umění nebo proslavit se i jen v nejbližším zahraničí. Jisté je, že i náš zběžný nástin ukazuje, jak skrovný a nerovnoměrný je výběr poskytnutý slovníkem za naše obory a specializace.

Je však vůbec namístě plakat a naříkat nad chudým zastoupením představitelů národopisu, když v Encyklopedii osobností Evropy chybí objevitel nejstarších lidských pozůstatků na Jávě Eugen Dubois, filozof Theodor W. Adorno, filozof a sociolog Karl R. Popper, historik a spisovatel Golo Mann, režisér Tengiz Abuladze nebo mučedník prohlášený za svěťce Rajmund (Maximilian) Kolbe (abychom uvedli jen některé z nejkřiklavějších nedostatků)?

Vzhledem k tomu, že tato pomůcka vyšla v roce 1993, nelze jí nevytknout, že nezaznamenává data úmrtí některých osobností (např. U. Tognazzi 1990, J.

Kopecký 1992 aj.). Některá hesla hyzdí zkomoleniny jmen osobností promítající se někde dokonce do abecedního pořadí (M. Monticelli místo Monicelli, Barbiolli místo Barbirolli, Ševarnadze místo Ševardnadze, Brăncuși místo Brâncuși, Foucalt místo Foucault apod., původní příjmení G. Broma není Farkal, nýbrž Frkal), chyby v křestních jménech (Werner místo Wernher Braun), u A. Hitlera chybí jeho rodné příjmení Schickelgruber atp. - Korunu všem chybám ovšem nasazuje heslo Jurij Vladimirovič Chozrasčot (1919-1967) s cimrmanovským výkladem, že podle tohoto gruzínského ekonoma byla později nazvána sovětská ekonomická reforma, jejímž prý byl spoluautorem. V díle Bolšaja sovětskaja encyklopedija 28 (Moskva 31978, s. 329 - 331) nalezneme zevrubný výklad o chozrasčotu (chozjajstvennyj rasčot), v němž není zmínky nejen o tom, že by byl pojmenován podle soudruha Chozrasčota Jurije Vladimiroviče, ale ani o tom, že by třeba tento Jurij Vladimirovič přijal své příjmení podle označení programu ekonomické reformy. Ani s mimořádně vyvinutým a celoživotně pěstěným smyslem pro recesi nemáme chuť akceptovat ji v této podobě ve vzdělávací příručce, a to ani tehdy, když se netýká naší vědy samé, ale jen signalizuje, že s mírou serióznosti Encyklopedie osobností Evropy není všechno zcela v pořádku.

Richard Jeřábek

VESELÝ KOPEC. SOUBOR LIDOVÝCH STAVEB VYSOČINA.

Památkový ústav v Pardubicích 1994. Text: Luděk Štěpán, Ilona Vojancová, Magda Křivanová. Snímky: M. Plecháčková, L. Štěpán. L. Plašil

Na počátku turistické sezóny se v muzeu v přírodě na Veselém Kopci u Hlinska objevila propagační brožura, kterou tato zařízení tak potřebují a jichž se jim především z finančních důvodů nedostává. Kolektiv autorů - pracovníků souboru lidových staveb Vysočina (L. Štěpán, I. Vojancová, M. Křivanová) se v ní zaměřil na ty projevy lidové kultury, s nimiž se návštěvník při

prohlídce setkává především. Stručné informace jsou zhuštěny do krátkých bloků daných tiskovými možnostmi. Největší pozornost je přirozeně věnována lidovému stavitelství. Zasvěcené informace se týkají historického vývoje vesnického sídla v severní části Českomoravské vrchoviny. Autor věnuje pozornost domovním typům, které oblast ovlivnily (dům středního Polabí, Středočeské pahorkatiny, poličský, horácký) a jsou na Veselý Kopec přeneseny, přičemž se dotýká rovněž pomocných hospodářských staveb. V krátkém sumáři o stavebních památkách obce Vysočina, Trhové Kamenice a Hlinska pak najdeme informace i o dalších dokladech lidové architektury v okolí. V samostatné kapitole je prezentováno zvykosloví. Přehledně a vyčerpávajícím způsobem jsou představeny výroční lidové obyčeje se zmínkou o rodinném cyklu. Zvykoslovné artefakty ožívují

v průběhu roku vybrané interiéry chalup a akce Vánoce či Velikonoce na Veselém Kopci se již stávají dobrou tradicí, stejně jako vystoupení folklórních souborů v tomto atraktivním prostředí. V další je stručně zmíněna lidová výroba: hrnčířství, zpracování textilních vláken, dřeva, hračkářství. Samostatný oddíl tvoří historie Vysočiny, přičemž jsou v této souvislosti citovány význačné kulturní osobnosti, které zasáhly do dění v regionu. Těžiště publikace pak spočívá v bohaté a především kvalitní barevné fotografické dokumentaci opatřené vyčerpávajícími popiskami. Součástí jsou i přehledné mapy a cizojazyčné resumé. Stává se pravidlem, že podobné aktivity se mohou uskutečnit pouze díky sponzorům. Osvícení mecenáši se opět stávají onou pověstnou solí na krajíci kultury.

Hana Dvořáková

Veselý Kopec. Foto M. Plecháčková, 1983

SEZNAM KNIH A ČASOPISŮ Z MEZINÁRODNÍ VÝMĚNY PUBLIKACÍ ÚSTAVU LIDOVÉ KULTURY VE STRÁŽNICI ZA ROK 1993

BELGIE

Liège

Enquêtes du Musée de la Vie Wallonne, Tome 17 - N°s 201 - 208, 69° - 70° années, 1991 - 1992, Liège 1992

BULHARSKO

Sofija

Balgarska etnografija, godina IV, 1993, 1, Sofija 1993

DÁNSKO

København

Folk og kultur, Arbog for dansk, Etnologi og folkemindevidenskab 1993, København 1993

FINSKO

Helsinki

Holmberg, Peter: The History of Physics in Finland 1828-1918, Helsinki 1992

Pioneers - The History of Finnish Ethnology, Studia Fennica: Ethnologica 1, Helsinki 1992

Waenerberg, Annika: Urpflanze und Ornament, Pflanzenmorphologische Anregungen in der Kunsttheorie und Kunst von Goethe bis zum Jugendstil, Commentationes Litterarum Humanarum 98, Helsinki 1992

Decretum, Gratiani: La traduction en ancien français du Décret de Gratien, Edition Critique par Leena Löfstedt, Vol. II: Causae 1-14, Commentationes Litterarum Humanarum 99, Helsinki 1993

Turku (Åbo)

Routsala, Helena: Oulujoen vesistöön rakentamisen ja säännöstelyn sosiokulttuuriset vaikutukset, Helsinki 1992

CHORVÁTSKO

Zagreb

Narodna umjetnost 23, Zagreb 1993

MAĎARSKO

Budapest

Néprajzi Értesítő, A Néprajzi Múzeum Évkönyve, 74, 1992, Budapest 1992; 75, 1993, Budapest 1993

Debrecen

A Debreceni Déri Múzeum évkönyve, 1989 - 1990, Debrecen 1992

Eger

AGRIA, Az egeri Dobó István Vármúzeum évkönyve, 27 - 28., 1991 - 1992, Eger 1992

Kovács Mihály - Önéletrajza, Studia agriensia 12, Eger 1992

Pál, Kriston: Heves megye iparosítása a dualizmus korában, Studia agriensia 13, Eger 1992

Végvárak és régiók a XVI-XVII. században, Studia agriensia 14, Eger 1993

Régészeti Tanulmányok Pest megyéből, Studia Comitatus 21, 22, Szentendre 1991

NĚMECKO

Bautzen (Budyšin)

Lëtöpis, Zeitschrift für sorabische Sprache, Geschichte und Kultur, 1-2, Jahrgang 2, Bautzen 1993

Bonn

Jahrbuch für Volksliedforschung, 38. Jahrgang, Berlin 1993

Bremen

Mitteilungen, Verein für Niedersächsisches Volkstum e.V. Bremen, Bremer Heimatbund, 69. Jahrgang, Heft 131, 132, Bremen 1993

Münster

Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde, 37. Jahrgang, Bonn und Münster 1992

POLSKO

Kraków

Opuscula musealia, Zeszyt 6, Warszawa - Kraków 1992

Prace Etnograficzne, Zeszyt 30, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MLI, Kraków 1992

Prace z historii sztuki, Zeszyt 20, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MXL, Kraków 1992

Poznań

Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski, Tom VII - Kultura społeczna, Folklor obrzędowy i muzyczno-taneczny, Poznań 1992

Rzeszów

Ludowe zwyczaje pogrzebowe, Zeszyty naukowe Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, Nr. 2, Rzeszów 1993

Od wieków w historię wpisana, Kult Matki Boskiej w diecezji przemyskiej, katalog wystawy, Rzeszów 1992

Rzeszowskie. Z dziejów miasta i regionu, katalog wystawy, Rzeszów 1992

Sanok

Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku - Informator, Sanok

Warszawa

Etnografia Polska, 36, Zeszyt 1-2, Warszawa 1992; 37, Zeszyt 1 - 2, Warszawa 1993

RUSKO

Moskva

Etnografičeskoje obozrenije, 1993, 1 - 5, Moskva 1993

SLOVINSKO

Ljubljana

Etnolog, Glasnik Slovenskega etnografskega muzeja, 2/1, 2 (53), Ljubljana 1992

Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 33, 1993, 1 - 4, Ljubljana 1993

Slovenski etnografski muzej - sprehod skozi čas in le delno skozi prostor, Ljubljana 1993

"ta trava je šacana..." Najbolj cenjeme rastline na tržaškem Krasu (Katalog razstave), Ljubljana 1992

Žagar, Janja: Pasovi in sklepanej - Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja, Ljubljana 1993

Škofja Loka

Loški razgledi, 39, 1992, Škofja Loka 1992

UKRAJINA

Kyjiv

Narodna tvorčist' ta etnografija 1993, 1 - 3, Kyjiv 1993

Lviv

Antonovyč J. A., Zacharčuk-Čuhaj R. V., Stankevyč M. J.: Dekorativno-prykladne mystectvo, Lviv 1993

Vasil Hudak - keramika, živopis, grafika (Katalog vystavky), Lviv 1992

VOLKSKUNDLICHE REVUE 1-2/94

Herausgeber: Ústav lidové kultury (Institut für Volkskultur)
696 62 Strážnice (ČR)

Das Doppelheft der "Národopisná revue" 1-2/1994 enthält vier Studien und weiters verschiedene Auskünfte, Berichte und Rezensionen.

Das Institut für Europäische Ethnologie der Masaryk Universität in Brunn setzt seit einigen Jahrzehnten verschiedene Ergänzungsformen im Bildungsprozeß ein. In den letzten Jahren gehören auch regelmäßige Seminare unter dem Titel "Profil einer volkswissenschaftlichen Region" dazu. In unserem Heft werden vier der Beiträge abgedruckt, die am diesjährigem Seminar über Horácko vorgetragen wurden.

Richard Jeřábek, Professor der Masaryk Universität in Brunn, untersucht das Schaffen von Josef František Svoboda, der als Amateurethnologe so umfangreiches Archiv- sowie Feldmaterial zusammengetragen hat, daß er als Entdecker der ethnologischen Region Horácko bezeichnet werden kann.

Über die volkstümliche Keramik in Horácko schrieb Dr. Miroslav Válka. Er kommt zum Schluß, daß die örtliche

Trehobova T. O., Mix R. M.: LVIV, Architekturno-istoryčnyj narys, Kyjiv 1989

USA

New York - Rochester

Slovakia, A Slovak Heritage Newsletter, Vol. 7, 1993, New York - Rochester 1993

Pittsburgh

Ethnology, An International Journal of Cultural and Social Anthropology, 1993, Vol. 32, 1-4, Pittsburgh 1993

Washington

Breedlove, Dennis E. - Laughlin, Robert M.: The Flowering of Man, A Tzotzil Botany of Zinacantan, Volume I, II, Smithsonian Contributions to Anthropology, Number 35, Washington 1993

Stewart, T. Dale: Archeological Exploration of Patowomeke: The Indian Town Site (44St2), Ancestral to the One (44St1), Visited in 1608 by Captain John Smith, Smithsonian Contributions to Anthropology, Number 36, Washington 1992

ETHNOGRAPHIC REVUE 1-2/94

Published by Ústav lidové kultury (The Institute of Folk Culture) 696 62 Strážnice (ČR)

The double issue of the periodical "Národopisná revue" 1-2/1994 comprises four studies and various pieces of information, reports, and reviews.

The Institute of European ethnology of the Masaryk University in Brno has been making use of all sorts of complementary educational forms over the last decades. The recent years have brought another enrichment thanks to regular seminars under the title "Profile of an ethnologic region". Four of the papers presented at this year's seminar on Horácko are reprinted in this issue of Národopisná revue.

Richard Jeřábek, professor of the Masaryk University in Brno, investigates the person of Josef František Svoboda who, being an amateur ethnologist, collected such amounts of both archival and field material, as to deserve being called the discoverer of the ethnologic region of Horácko.

Folk ceramics of Horácko has been the topic of Dr. Miroslav Válka. He arrives to the conclusion that the local tradition, along with various cultural trends and influences,

Tradition zusammen mit verschiedenen Kulturströmungen und Einflüssen zu einer sowohl technologisch, als auch dekorativ mannigfaltigen Produktion auf dem Gebiet von Horácko geführt hat. Er charakterisiert die wichtigsten Produktionsumkreise (von Hlinsko, Jihlava und Kunštát) und schenkt sein Augenmerk auch der Herstellung von volkstümlicher Fayence.

Dr. Hana Dvořáková von der ethnographischen Abteilung des Mährischen Landesmuseums in Brunn untersucht das ländliche, bzw. volkstümliche Spielzeug in Horácko im Lichte der Produktion der Nachbarländer entsprechender Zeiten. In der Einführung ihrer Studie setzt sie sich mit dem Unterschied auseinander, der hierzulande und in den Arbeiten deutscher und österreichischer Forscher besteht - bezüglich Auslegung eines ethnographischen Grundbegriffes, nämlich des Begriffes "volkstümlich". Ansonsten befaßt sie sich vorwiegend mit aus Holz gedrehten Spielzeugen. Sie behandelt einzelne Produktionszentren und deren Erzeugnisse in Zusammenhang mit der Produktion unserer Nachbarländer und findet, daß das Spielzeug in Horácko keine Abweichung vom zeitlichen internationalen Kontext darstellt.

Der Musiktheoretiker Prof. Jan Trojan widmet sich in seiner Studie "Lied im böhmisch-mährischen Grenzland" der musikalischen Seite des Volksliedes. Er stellt fest, daß das Volkslied auf diesem Gebiet zu den am wenigsten durchforschten gehört, wobei lediglich ein geringer Teil des zusammengetragenen Materials im Druck erschienen ist. Er befaßt sich sowohl mit veröffentlichten, als auch mit handschriftlichen Sammlungen. Sein Augenmerk ist vorwiegend auf die musikalischen Aspekte der Volkslieder konzentriert, auf die gegenseitigen Beziehungen zwischen der Volksmusik und den Werken zeitgenössischer Komponisten, sowie auf die Zusammenstellungen von bauerlichen Musiktruppen.

Die photographische Anlage ist einer Auswahl von Bildern gewidmet, die Karel Cudlín bei seinen Wanderungen durch das Karpatenrußland schuf. Der Verfasser ist bemüht, die Leute abzubilden, die fest verbunden sind mit dem Land, wo sie leben.

Das Doppelheft der Národopisná revue 1-2/94 endet mit kleineren Beiträgen, Gratulationen, Rezensionen von Folklorefestivals, Ausstellungen, Berichten über das Abhalten von Symposien und Seminaren, Rezensionen von Veröffentlichungen. Angeschlossen ist auch ein Verzeichnis, der vom Institut für Volkskultur in Strážnice in 1993 erworbenen Bücher und Zeitschriften aus dem internationalen Austausch von Veröffentlichungen.

gave rise to quite diversified production in Horácko, and namely related to technology as well as decoration. Characterizing the main productional circles (those of Hlinsko, Jihlava and Kunštát), he devotes his interest also to folk faience.

Dr. Hana Dvořáková from the ethnographic department of the Moravian Regional Museum of Brno examines the folk toys of Horácko in the light of contemporary production of the neighbouring countries. In the introduction of her study she focuses upon the difference between Czech scientists and their German and Austrian colleagues in understanding one basic concept of ethnology, namely the essence of the adjective "folk". She devotes particular interest to toys produced by wood turning. Having described a number of manufacturing centres and their products and compared their production with that of our neighbour countries, she arrives to the opinion the Horácko toys have not deviated from the international context of their times.

Musical theoretician professor Jan Trojan returns to the musical aspects of the Horácko folk song in his study "Song of the Czech-Moravian borderland". According to his statement the folk song of this region belongs among the least researched ones, and only a tiny fraction of the collected material has been published. He examines both printed and manuscript collections. His primary attention is devoted to the musical aspects of folk songs, to the relations between folk music and the work of contemporary composers, as well as to the setups of farmer music bands.

The picture appendix brings a selection of photographs taken by Karel Cudlín during his wanderings through Sub-Carpathian Ukraine. The author of the photographs tries to depict people having firm bonds with the country they live in.

The double issue of "Národopisná revue" 1-2/94 closes with minor contributions, congratulations, reviews of folklore festivals, information related to symposia and seminars, reviews of published works. There is also the list of books and periodicals acquired through the international exchange of publications by the Institute of Folk Culture in Strážnice in 1993.

Ústav lidové kultury ve Strážnici vám nabízí:

<i>V. a V. Frolcovi a J. Pajer.</i> Primáš Slávek Volavý	20,-
<i>J. Pajer:</i> Svět lidové písně	20,-
<i>J. Jančář - M. Pavlicová:</i> Lidová hudba a tanec na jevišti (Slovácko a Hradišťan)	12,-
Katalog folklórních souborů ČR	20,-
Bibliografie prací Zd. Jelínkové	10,-
Bibliografie prací A. Václavíka	5,-
Bibliografie prací J. Gelnara	5,-
Bibliografie prací R. Jeřábka	8,-
Bibliografie prací O. Sirovátky	10,-
Bibliografie prací V. Frolce	20,-
<i>Zdenka Jelínková:</i> Lidové tance z Bystřicka a Pernštejska, díl I., II.	30,-
Videokazeta Strážnice '91 - jeden a půlhodinový sestřih pořadů 46. ročníku MFF	200,-
Videokazeta Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska: díl VIII. - Valašsko (k videokazetě jsou přiložena taneční skripta s popisy tanců)	300,-
Katalog výstavy Nástroje lidové hudby v Čechách, na Moravě a ve Slezsku	20,-
<i>D. Holý - C. Nečas:</i> Žalující píseň	50,-
Národopisná revue (4 čísla v ročníku po 15,- Kč)	60,-

Uvedené publikace si můžete objednat na adrese: **Ústav lidové kultury**
696 62 Strážnice
(tel. 0631/942 587)

